

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SOCIOLOGIJA

**PROMOVISANJE BOSANSKOHERCEGOVAČKE
ETNOLOŠKE BAŠTINE KROZ MUZIKU I PLES**

-magistarski rad-

Kandidat: Nejra Salihović

Mentor: prof. dr. Dželal Ibraković

Broj indexa: 431/II-S

Sarajevo, juli 2021.

Fakultet političkih nauka

Odsjek: Sociologija

Tema: Promovisanje bosanskohercegovačke etnološke baštine kroz muziku i
ples

Magistarski rad

Studentica:

Nejra Salihović 431/II-S

Mentor:

Prof. dr. Dželal Ibraković

Sarajevo, juli 2021.

Sadržaj

1. UVOD	1
TEORIJSKO – METODOLOŠKI OKVIR RADA	2
1.1. Problem istraživanja	2
1.2. Predmet istraživanja.....	2
1.3. Definiranje pojmova	3
2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	4
2.1. Pragmatički ili društveni ciljevi istraživanja.....	4
2.2. Spoznajni ili znanstveni ciljevi istraživanja	4
3. SISTEM HIPOTEZA.....	5
3.1. Generalna hipoteza	5
3.2. Pomoćna hipoteza.....	5
4. METODE I TEHNIKE ISTRAŽIVANJA	5
5. VREMENSKA I PROSTORNA DIMENZIJA ISTRAŽIVANJA.....	5
2. KULTURA I DRUŠTVO	6
2.1. Bosanskohercegovačko društvo i kultura kroz historiju.....	14
3. KULTURNA BAŠTINA	18
4. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE.....	25
5. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE	28
6. TRADICIONALNI PLES KAO INSTRUMENT ZA OČUVANJE I PROMOCIJU BOSANSKOHERCEGOVAČKE KULTURNE BAŠTINE	32
7. TRADICIONALNA MUZIKA I NJEN DOPRINOS BOSANSKOHERCEGOVAČKOJ KULTURNOJ BAŠTINI	41
8. ODNOS BOSANSKOHERCEGOVAČKOG DRUŠTVA PREMA MUZICI I PLESU KAO ETNOLOŠKOJ BAŠTINI	45
9. ZAKLJUČAK.....	48
10. LITERATURA.....	51
11. BIOGRAFIJA.....	59
IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	60

1. UVOD

Kroz historiju su nam naši preci ostavili mnogobrojna bogatstva koja je potrebno izričito njegovati i danas, iako nam moderno doba nalaže drugačije vrijednosti. Narodne pjesme koje su zapisane u našoj historiji nas opisuju i identifikuju, daju nam pečat prepoznatljivosti na koji trebamo biti ponosni, a podjednako kao i narodne pjesme, narodne igre imaju isti značaj. Sumirajući ta kulturna nasljeđa bosanskohercegovačkog društva, uočavamo da najveće bogatstvo leži u raznolikosti koju trebamo njegovati i ne dopustiti da izumre. Samim time, spoznajemo da su muzika i ples od velikog značaja, kada je u pitanju identifikacija našeg društva. Bez ova dva, već navedena pojma, kulturni identitet bosanskohercegovačkog društva bio upitan.

Ovim se ne osporava materijalno kulturno nasljeđe bosanskohercegovačkog društva već se ističe praktičnost nematerijalne kulturne baštine, kada je riječ o promovisanju iste kroz muziku i ples. Nažalost, pod utjecajem savremenog doba, globalizacije i mnogobrojnih procesa koji su se dogodili, došlo je do stavljanja, onog što je primarno, na zadnje mjesto. Polahko postajemo svjedoci izumiranja tradicionalnih pjesama i plesova, postajemo svjedoci novog, modernog, doba koji u velikoj mjeri nadjačava tradicionalnu pjesmu i ples.

Bosanskohercegovačka kulturna baština, nažalost, prestaje zauzimati adekvatnu poziciju u bosanskohercegovačkom društvu. Sve manje institucija postoji koje se bave ovim problemom i koje vode brigu o očuvanju naše kulturne baštine. Rad ovih institucija se, iako u manjoj mjeri i otežano, odvija onoliko koliko im to država dozvoljava. Bez obzira na poteškoće na koje nailaze, opstaju i svim silama pokušavaju sačuvati kulturnu baštinu, kao i sve ono što je čini, od zaborava.

S obzirom na okolnosti i činjenično stanje (znamo da se modernizacijom i globalizacijom nameću drugačiji standardi i životni stilovi) tradicija postaje sve manje atraktivna. Sve je manji broj zainteresovanih za bosanskohercegovačku tradiciju ali, iako je broj zainteresovanih mali, nikada ne bismo trebali niti smjeli dozvoliti da ono što nas čini autentičnim nestane. Trebamo se boriti protiv zaborava bosanskohercegovačke kulturne baštine, te je uprkos svemu i dalje njegovati i promovisati. S toga, ovaj rad će biti posvećen bosanskohercegovačkoj kulturnoj baštini, te muzici i plesu kao njenim bitnim segmentima.

Ključne riječi: Kultura, društvo, tradicija, etnološka baština, promovisanje, očuvanje, muzika, ples

TEORIJSKO – METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja ovog magistarskog rada se u najvećoj mjeri osvrće na položaj kulturne baštine na području Bosne i Hercegovine. Svjesni smo da se, iz dana u dan, stanovnici ovih područja sve više udaljavaju od tradicije, kulture i običaja. Samim time, uočavamo da se sve manje truda, rada, te finansijskih sredstava ulaže u bosanskohercegovačku kulturnu baštinu.

Da li bosanskohercegovačka kulturna baština još uvijek ima isti značaj koji je imala prije nekoliko desetina godina?

Da li je došlo vrijeme zaborava naše kulture, tradicije i svega onoga što nas podsjeća na naše pretke i na ono što nas kulturološki odlikuje?

Trebamo se zapitati, da li je žrtva modernizacije kulturna baština?

Da li trebamo da dozvolimo da tradicionalna pjesma i ples postanu samo jedna davna prošlost koja će prestati biti negovana?

1.2. Predmet istraživanja

Predmeti istraživanja ovog rada su muzika i ples. Osvrnuli smo se na utjecaj oba predmeta na bosanskohercegovačku kulturnu baštinu i njihov doprinos u razvoju iste. Nadalje, osvrnuli smo se i na pojedine pojmove koji su neophodni kako bi se bolje shvatio sam predmet istraživanja.

Kulturu kao pojam možemo posmatrati iz mnogobrojnih stajališta, a ono koje bi se moglo prihvatiti kao opšta definicija ovog pojma jeste poimanje kulture pojedinih funkcionalista kao što su Durkheim i Parsons. Oni su kulturu smatrali osnovnim elementom socijalizacije jer kao takva, ključna je za uspješan proces socijalizacije (Haralambos, 2004: 794). Može se uočiti da, u mnogome, kultura predstavlja način na koji određeno društvo funkcioniše. Haralambos (2004: 794) navodi da društvu potrebno usmjeravanje ljudskih instinkta, a koje reguliše sama kultura. Da bi život jednog društva bio u skladu i harmoniji, potrebno je da članovi istog međusobno komuniciraju i surađuju. To dovodi do zaključka da ti isti članovi moraju i da uče i da dijele svoja iskustva, te da dolaze do zajedničkog postavljanja normi i vrijednosti društva koje je neophodno poštovati da bi ono funkcionisalo (Haralambos, 2004: 794). S obzirom na to da se kultura s historijom mijenja, oblikuje i prilagođava, prvobitni oblici vrijednosti i

normi se mijenjaju sa procesima modernizacije i globalizacije. Bez obzira na sve promjene i na mnogobrojne uticaje kojima podliježe kultura jednog društva, čak ni sa procesima modernizacije, ona ne gubi na svom značaju i ostaje kao temelj na kojem se društvo i zasniva (Haralambos, 2004: 814). Spoznajom uloge kulture unutar jednog društva, neizostavan je njen spomen kada se govori o kulturnoj baštini. O bosanskohercegovačka kulturnoj baštini se može govoriti u širokim srazmjerima i kada je riječ o materijalnom a i nematerijalnom kulturnom nasljeđu. Referirajući se na same predmete istraživanja, pažnja se posebno posvećuje nematerijalnom nasljeđu bosanskohercegovačkog društva. Bosanskohercegovačka nematerijalna baština se, možemo reći, u najvećoj mjeri zasniva na tradiciolanoj muzici i plesovima.

1.3. Definiranje pojmova

Tradicija - predstavlja historijsko prenošenje vjerovanja ili ponašanja iz generaciju u generaciju, pismenim ili usmenim putem (Erceg, Hrnčić, Jakubović, Labaš i Medak, 2019). Razlog zbog čega je tradicija izričito važna za jedan narod je zbog toga što, u najvećoj mjeri, održava kontinuitet i etničke posebnosti jednog naroda. Kao takva, tradicija je usko povezana sa kulturom, te jedan od njenih zadataka jeste i prenošenje već postojećih kulturnih vrijednosti (Solaković, 2020: 14).

Kultura – Kulturom možemo smatrati sve ono što je nastalo posredstvom ljudskog fizičkog i umnog rada, a što je važno za jedno društvo (Anon., 2013). Predstavlja dinamičnu i kumulativnu pojavu koja se kroz historiju mijenja (Anon., 2013). Glavna funkcija kulture jeste samo prenošenje svih kulturnih dobara i vrijednosti na relaciji pojedinac – društvo kroz generacije (Leitner, n.d.).

Kulturna baština – Pojam kulturne baštine predstavlja jako bitnu stavku jednog društva. Smatra se nositeljem i historijskog i kulturnog identiteta a koji je značajan kako u lokalnom tako i u globalnom smislu (Lončar, M. i Šuljug Vučica, Z. 2013. i 2014: 351). Ona predstavlja odraz izdiferenciranih stilova života i navika određenog društva. Samim time, možemo reći i da je kulturna baština čuvar naše kulture, tradicije i našeg identiteta.

Muzika – Pod muzikom se podrazumijeva umjetnost kojom čovjek lakše izražava svoja osjećanja, raspoloženje, stavove, predstave o događajima i slično (Plavša, 2011). Muzika je bila u mnogome i predmet rasprave između pojedinih naučnika, a glavne rasprave su se vodile o samom shvatanju muzike (Plavša, 2011). Na osnovu toga, muzika se smatra dijelom socio-

kulturne evolucije koja je podrazumijevala pristup muzici kao kulturnom i historijskom fenomenu (Plavša, 2011).

Narod – Pojam narod predstavlja kulturno-historijsku zajednicu čiji članovi su povezani na osnovu zajedničke historije i kulture (Lavić, 2017). Narod, kao takav, predstavlja i psihološku kategoriju čiji se proces nastanka odvija u dužem vremenskom period (Lavić, 2017). Ono što je najkarakterističnije za narod jeste to što su članovi zajednice vezani osjećajem pripadnosti, te svi članovi zajednice dijele istu potrebu da budu priznati i prepoznatljivi članovi iste (Anon., n.d.).

Ples – „Ples je prouzročitelj svih umjetnosti koji ima svoj izraz u ljudskoj ličnosti. Da bi se uopšte razumjela važnost plesa kroz civilizacije, neophodno je poznavanje svih faza kroz koje je prolazio čovjek. Ono što je jedan čovjek plesao označavalo je njegovo pleme, njegove društvene običaje, religiju i slično“ (Anon., n.d.).

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

2.1. Pragmatički ili društveni ciljevi istraživanja

Intencija ovog rada je spoznaja uticaja muzike i plesa na bosanskohercegovačku kulturnu baštinu. Pomoglo nam da uvidimo koliki utjecaj muzika i ples imaju na očuvanje tradicije i kulture te da li i koliko se promoviraju. Ovim radom smo spoznali koliko se društveno shvatanje i njegovanje bosanskohercegovačke kulturne baštine izmijenilo kroz godine djelovanja. Radom se može služiti šira javnost i svi koji budu htjeli da saznaju nešto više o predstavljanju bosanskohercegovačke kulturne baštine kroz muziku i ples, te oni koji se bave sličnim ili srodnim istraživanjima.

2.2. Spoznajni ili znanstveni ciljevi istraživanja

Spoznajni ciljevi ovog rada sadržani su u prikupljanju podataka bitnih za bosanskohercegovačku kulturnu baštinu, koji direktno ili indirektno doprinose promovisanju i očuvanju bosanskohercegovačke kulturne baštine. Također, cilj je bio i na znanstveni način istaći značaj bosanskohercegovačke kulturne baštine, spoznati koji su to razlozi sve manjeg interesovanja društva za istom i pronaći moguće rješenje za njeno unaprjeđenje.

3. SISTEM HIPOTEZA

3.1. Generalna hipoteza

Promovisanjem posebnih formi bosanskohercegovačke muzike i plesa direktno se doprinosi očuvanju bosanskogercegovačke kulturne baštine.

3.2. Pomoćna hipoteza

- Bosanskohercegovačka kulturna baština predstavlja posebno bogatstvo i jedinstvenost bosanskohercegovačkog društva.
- Tradicionalna bosanskohercegovačka muzika je čuvar kulturne baštine.
- Tradicionalni bosanskohercegovački plesovi su čuvari kulturne baštine.

4. METODE I TEHNIKE ISTRAŽIVANJA

U cilju provjeravanja, odnosno potvrde ili negacije postavljenih hipoteza i realizacije ciljeva istraživanja, u radu su korištene sljedeće metode i tehnike istraživanja:

1. Metod analize
2. Analiza sadržaja
3. Etnografska metoda
4. Anketa

5. VREMENSKA I PROSTORNA DIMENZIJA ISTRAŽIVANJA

Vremenska dimenzija je obuhvatala period od januara do jula 2021. godine.

Januar: izrada nacrtu istraživanja

Februar – april: iščitavanje znanstvene literature

April: analiziranje znanstvene literature

Maj: pisanje magistarskog rada.

Prostorna dimenzija istraživanja je obuhvatala područje Bosne i Hercegovine.

2. KULTURA I DRUŠTVO

U današnje vrijeme se sve manje susrećemo sa pitanjima poput: šta je to kultura, šta ona predstavlja, kakva je njena uloga, koliki značaj ima, kakav uticaj ima na jedno društvo, te šta je to društvo. S obzirom da je svaka individua pripadnica određene društvene zajednice, potrebno je i da bude svjesna i informisana o ovim pojmovima. Kultura i društvo su nešto što ne biramo, a što bez ikakvih obaveza dobijamo. Kroz odrastanje i učenje o životu, postajemo svjesniji naše okoline tačnije, našeg društva. Međutim, rijetko kada se zapravo zapitamo šta tačno predstavlja društvo, a šta kultura. Rijetko kada se odlučimo da saznamo značenja tih pojmova iz stručnih uglova. Shodno rečenom i shodno generalnom problemu današnjice, želim da se posvetimo ovim pojmovima.

Kultura predstavlja veoma širok pojam koji se može tumačiti na više načina. Nećemo pogriješiti ako kažemo da je kultura vezana za društvo, da ga ona oblikuje i da se po njoj prepoznaje. Na isti način na koji kultura utiče na društvo, ona ima utjecaj i na pojedince unutar jednog društva. „Kultura je bitna odrednica čovjeka. Ona predstavlja njegov naporni hod k' sebi, u svijet kao svoj zavičaj“ (Žiga i Đozić, 2013: 345). Kultura predstavlja sve ono što radimo, predstavlja ono što živimo, kako živimo i ono što jesmo. Haviland (2004: 33) navodi: „Kulturu čine apstraktne vrijednosti, uvjerenja i percepcije svijeta koji su temelj ljudskog ponašanja i odražavaju se u ponašanju“.

Općenitu definiciju kulture, u svrhu približavanja pojma širim masama, dali su Žiga i Đozić (2013: 345): „U užem smislu, pod tim pojmom podrazumijeva se isključivo duhovna djelatnost (književnost, muzika, pozorište, film i sl.)... U širem smislu, pod pojmom kulture se podrazumijeva cjelokupnost produkcije čovjeka i društva u prirodi“. S obzirom da kultura predstavlja širok pojam koji se različito tumači i koji ne može biti definisan u samo jednoj frazi, kako navode Žiga i Đozić (2013), u nastavku će biti izdvojeno nekoliko različitih definicija ovog pojma.

„Za Garoudya, kultura je način na koji jedna ljudska zajednica živi i reguliše svoje odnose sa prirodom, sa drugim ljudima i sa Bogom i te odnose prenosi u nauku, tehniku i umjetnost, u svoj privredni sistem i svoje ustanove“ (Žiga i Đozić, 2013: 345). Kao što je Garoudy naveo, kultura predstavlja način života koji je, po njemu, prisutan u svim sferama čovjekovog života. Ona utiče kako na međuljudske odnose, tako i na ekonomiju, politiku, umjetnost, nauku i slično. Osvrćući se na segment koji se veže za Boga, religiju, potrebno je se osvrnuti na Havilanda (2004: 354), koji navodi: „Kako ni jedna poznata kultura, uključujući one u

savremenim industrijskim društvima, nije postigla čvrstu uvjerenost u kontrolu sveg postojećeg svijeta, religija je dio svih poznatih kultura“.

Na osnovu izrečenog, od strane Havilanda i Garoudya, jasno je da oni smatraju da je religija neizostavna stavka kulture skoro pa svake društvene zajednice. Žiga i Đozić (2013: 283) navode: „Religija nije samo jedan od najznačajnijih oblika društvene svijesti već je istovremeno jedan od najznačajnijih regulatornih „mehanizama“ u ponašanju ljudi“. S tim da kultura velikim dijelom predstavlja određene norme i obrasce ponašanja i služi da bi se pojedinci, ili društvo kao cjelina, lakše izborili sa svim pojavama i promjenama, postoje i određene pojave protiv kojih kultura sama ne može da se izbori. U takvim situacijama, kada postoji veliki teret, religija nastupa kao „pojačanje“ kulturi. Haviland (2004: 351) daje i definiciju uloge religije u društvu: „Religija se može promatrati kao skup uvjerenja i obrazaca ponašanja uz pomoć kojih ljudi pokušavaju vladati dijelovima svemira koji su inače izvan njihove kontrole“. „Osvald Spengler u svom djelu Propast Zapada, fenomen kulture predstavlja kao biološku kategoriju, tvrdeći kako se kulture rađaju, stare i umiru“ (Žiga i Đozić, 2013: 346).

Već ovdje možemo vidjeti koliko se shvatanje pojma kulture mijenja na individualnoj osnovi. Dok Garoudy kulturu predstavlja kao stavku koja je neizostavna u životu čovjeka, Spengler je predstavlja kao biološku kategoriju koja ima svoj prirodni ciklus rađanja i umiranja. Vodeći se Spenglerovom definicijom kulture, mogli bi smo zaključiti da on smatra da svaka kultura ima svoj vijek trajanja i već unaprijed je osuđena na zaborav.

Dobžanski također daje interesantnu definiciju kulture: „Ona je karakteristika naše vrste, kao što je dugačak vrat karakteristika žirafe. Kultura je dio čovjekove evolucije“ (Žiga i Đozić, 2013: 347). Neizostavno je istaći da definicija Dobžanskog dosta sliči definiciji Garoudya, jedina razlika je u tome što Dobžanski predstavlja kulturu dijelom čovjekove evolucije a Garoudy je predstavlja dijelom čovjekovog života.

Prema Haralambosu, da bi se individua izborila za život, potrebno je da nauči kulturu društva u kojem živi. Haralambos (1989: 17), navodi: „Kultura u velikoj mjeri određuje kako članovi društva misle i osjećaju, ona usmjerava njihove postupke i definira njihov svjetonazor. Članovi društva obično shvataju kulturu kao nešto samo po sebi razumljivo. Ona postaje u tolikoj mjeri dio njih da često nisu ni svjesni da postoji“. Proučavajući riječi Haralambosa, kultura može da se shvati kao vanjski faktor koji utiče na članove jednog društva. Utjecaj kulture na društvo i njene pojedince je jako velik ali, bez obzira što je ona prvobitno

predstavljena kao vanjski faktor, usljed uticaja kulture na sve sfere života, postaje dio njihove svakodnevnice. S prethodno rečenim, zaključujemo da je uticaj kulture na neko društvo neizbježan i da se ona s vremenom stapa sa društvom u toj mjeri da je više niko ne promatra kao vanjski faktor koji će imati uticaj na njihove živote.

Koliko različiti stavovi i shvatanja o pojmu kulture mogu biti, govori nam definicija kulture prema Adornu. „Kultura je, prema Adornu, posve nemoćna da učini nešto veliko, pogotovo da spriječi ljudsko zlo. Stoga, Adorno smatra da je kultura u biti lažna i jedino što joj sugerira jeste da zanižuje“ (Žiga i Đozić, 2013: 346).

Proučavajući navedene definicije kulture, jasno je vidljiva razlika u shvatanju ovog pojma. Međutim, potrebno je gledati i u ono što se krije iza tih definicija. Adornova ogorčenost prema kulturi potiče iz njegovih negativnih iskustava sa vlastitom, dok drugi autori nisu bili suočeni sa sličnim životnim nedaćama i njihovo viđenje kulture je znatno pozitivnije.

„Da bi društvo djelotvorno funkcionisalo, smjernice na kojima se ponašanje članova društva temelji moraju biti zajedničke. Bez zajedničke kulture, članovi društva ne bi bili kadri komunicirati i surađivati, i nastali bi zbrka i nered“ (Haralambos, 1989: 17). Prema Haralambosu, kulturu možemo posmatrati kao skup normi i vrijednosti karakterističnih za određeno društvo. U skladu sa tim normama koje nalaže kultura, društvo egzistira i funkcioniše. Ukoliko jedno društvo ne bi posjedovalo kulturu koja bi krojila i nametala načine ponašanja, ljudsko društvo ne bi imalo red i na koncu, ne bi ni postojalo.

Kultura predstavlja segment društvenih zajednica koji se bori i opstaje čak i stoljećima. Kako se kultura prenosi sa koljena na koljeno, i s tim da predstavlja nešto što može biti izgubljeno ako se ne bude njevalo, ona postaje blago jednog društva. Svako blago je cijenjeno i čuvano pa se tako treba cijeniti i čuvati i kultura, a baš ovim činjenicama ona postaje neprocjenjiva. Haralambos (1989: 17) također navodi da: „Kultura definiše prihvaćen način ponašanja za članove nekog određenog društva. Takve se definicije mijenjaju od jednog društva do drugoga. To može izazvati poprilične nesporazume između pripadnika različitih društava“.

Polazeći od toga da ni jedna kultura ne nalaže apsolutno jednake obrasce ponašanja, zaključujemo da je svaka kultura sama po sebi jedinstvena i unikatna. Bogatstvo društava širom svijeta se upravo nalazi u njihovim kulturama. Svaka individua treba da bude svjesna da ni jedna kultura nije ista i ne treba da očekuje isti oblik ponašanja od pripadnika druge društvene zajednice. Ponekad nam ponašanja pripadnika drugih društvenih zajednica mogu

djelovati fascinantna, ponekad začuđujuća, a ponekad i zastrašujuća. Ono čega uvijek trebamo biti svjesni jeste da je to za njihovo društvo prihvatljivo i to bi trebali i da poštujemo.

Haviland (2004: 33) navodi: „Kulturu čine apstraktne vrijednosti, uvjerenja i percepcije svijeta koji su temelj ljudskog ponašanja i odražavaju se u ponašanju“, što nam ukazuje na to da kultura ukalupljuje pripadnike jedne društvene zajednice i čini da društvo posjeduje određene norme ponašanja koje su karakteristične samo za to društvo. Razlike između kultura se mogu povezati i sa geografskim područjem. Što su društvene zajednice geografski bliže, veća je mogućnost da će norme ponašanja biti slične. Suprotno, što su društvene zajednice udaljenije, to su norme ponašanja različitije. „Ljudi održavaju kulture kako bi rješavali probleme ili pitanja koja su im važna. Da bi se održala, kultura mora zadovoljiti osnovne potrebe onih koji žive po njenim pravilima, mora osigurati vlastiti kontinuitet i omogućiti uredan život pripadnicima određene zajednice“ (Haviland, 2004: 33). Iz prethodno navedenih definicija o kulturi, jasno je da se kultura sve vrijeme prepliće sa društvom. Da bi jedno društvo postojalo kao takvo, potrebno je da ima svoju kulturu i da se u skladu sa njom i ponaša.

Za kulturu, društvo predstavlja skup individua koje sprovode njene već donešene norme, uvjerenja i stavove. Žiga i Đozić (2013: 139) navode: „Društvo je organizovana, relativno stabilna, hijerarhijski strukturirana ukupnost odnosa i djelovanja ljudi, zasnovana na društvenoj podjeli rada, sa zajednički usvojenim shvatanjima, vrijednostima, normama i zajedničkim načinom komuniciranja (jezikom)“. Po njihovom navođenju, društvom se smatraju skupine ljudi sa dobro izgrađenom međusobnom interakcijom.

Kao produkt uspješne međusobne interakcije, stvara se društvena zajednica sa određenim društvenim normama i sistemom funkcionisanja. „Durkheim za društvo govori da nije prost zbir jedinki, već sistem obrazovan njihovim udruživanjem i predstavlja osobenu stvarnost koja ima svoja obilježja“ (Žiga i Đozić, 2013: 138). S tim da društvo nastaje težnjom pojedinaca za komunikacijom, pronalaženjem, ujedinjenjem, te težnjom ka ostvarenju viših životnih ciljeva, možemo se osvrnuti i na Havilanda (2004: 49) koji naglašava: „Društvo čine udruženi pojedinci od kojih svaki ima svoje osobite potrebe i interese. Ako društvo želi preživjeti, mora uspjeti u balansiranju između osobnih interesa svojih članova i zahtjeva društva kao cjeline“. Sada već shvatamo da možemo reći da, ono u čemu se većina njih slaže, društvo i kultura ne mogu jedno bez drugog i da se ova dva pojma smatraju povezanim.

O tome nam također govori i Kovačević (2013) koji naglašava: „Bitna i temeljna karakteristika ljudskog bića je društvenost. Čovjek je društveno biće koje živi u ljudskom društvu i koje nastaje kao rezultat društvene djelatnosti ljudi, svijesti, jezika, govora i u krajnjoj liniji, kulture u kojoj živi“. Nadalje, shvatamo da se ova dva pojma, kultura i društvo, konstantno prepliću, a po Havilandu, to su dva tijesno povezana pojma. „Ni jedna kultura ne može postojati bez društva, kao što ni društvo ne može postojati bez pojedinca. Obrnuto gledano, ne postoji ili nije postojalo ni jedno poznato društvo a da nije imalo kulturu“ (Haviland, 2004: 35). Možemo reći da su društvo i kultura povezani i da su u kauzalnoj vezi.

Kao što je Haralambos govorio o tome da svako društvo ima zasebne karakteristike svoje kulture, tako i Haviland (2004: 35) spominje skoro pa istu definiciju, sa malom izmjenom: „Iako je kultura zajednička članovima nekog društva, treba naglasiti da to ne znači njezinu uniformnost. Naime, ni jedan pripadnik nekog društva ne tumači svoju kulturu potpuno jednako kao neko drugi“. Haviland naglašava razliku u shvatanju kulture, ne samo među pripadnicima dvije različite društvene zajednice, već i među pripadnicima jedne te iste. Kroz prizmu Havilandove definicije, jasno je da je on pažnju obratio i na individualnost članova nekog društva. Ako se osvrnemo oko sebe, bit ćemo u stanju jasno da vidimo sve o čemu govori. Generalna načela i zajedničke norme ponašanja koje kultura postavlja jednom društvu postoje i jednaka su za sve njegove članove, međutim, to ne znači da ćemo svi te norme ponašanja i ta generalna načela shvatiti na apsolutno isti način.

Kao jasan primjer, iz sadašnjeg vremena, su raznorazni oblici ponašanja koja nisu u potpunosti u skladu sa kulturološkim određenjima jednog društva ili društvene zajednice. Haviland(2004: 36) to objašnjava kroz pojam supkulture: „Supkultura predstavlja grupe unutar društva od kojih svaka funkcioniše prema svojim distinktivnim standardima ponašanja ali uz istodobno postojanje nekih zajedničkih standarda“. Samom pojavom supkultura dolazi do javljanja različitih oblika kulture unutar kulture jedne društvene zajednice. Kako su već naveli, „kultura unutar kulture“ predstavlja supkulturu, ali i ta supkultura ima zajedničke stavke sa osnovnom kulturom društva iz kojeg potiče.

Kovačević (2013) za supkulturu navodi: „Iako ljudi učestvuju u dominantnoj kulturi društva, ipak oni u njoj ne učestvuju podjednako. Oni prihvataju i neke druge kulturne obrasce i tako razvijaju potkulturu“. Što se tiče njegovog shvatanja supkulturnih društvenih zajednica, on ih smatra grupama koje pružaju otpor ka osnovnom i generalnom. U ovom slučaju, pružaju otpor

glavnoj kulturi koja postavlja univerzalna pravila za sve individue unutar te društvene zajednice.

Na ovaj način se, nadalje, mogu stvariti multietnička društva i vežu se za pojam „pluralistička društva“. „Pluralistička društva su multikulturalna i nastala su sa pojavom države unutar koje je bilo moguće ujediniti dvije ili više dotad nezavisnih društvenih zajednica. Svaka od tih zajednica je imala zasebnu kulturu“ (Haviland, 2004: 38). Zašto bi pluralistička društva mogli povezati sa supkulturama? Razlog je zbog toga što svaka od kultura, koje imaju zaseban sistem normi, mogu da se okarakterišu kao supkultura. Oni imaju dodatne norme koje slijede i koje nisu iste generalizovane za kompletnu društvenu zajednicu niti pripadnike drugih supkulturnih zajednica.

Dobžanski je isticao kako je kultura dio čovjekove evolucije, a s tim da evolucija predstavlja postepeno mijenjanje, znači da se i kultura mijenja. Dobžanski ističe kulturu kroz biološke kritike pa su Đozić i Žiga (2013: 347) to istakli kroz narednu rečenicu: „Neki idu čak dotle da tvrde kako je „kultura čovjekove biologije“, koju, istina, „prenosi društvo“, a ne geni“. S razlogom smo se ponovo vratili na Dobžanskog i na „prenošenje“ kulture. Kao što Dobžanski kaže, kultura se prenosi putem društva, Haviland (2004: 39) naglašava: „Svaka kultura se uči, a ne nasljeđuje biološki. Ljudi svoju kulturu uče odrastajući sa njom, a proces kojim se kultura prenosi sa jednog naraštaja na drugi naziva se etnokulturacijom“. Procesom etnokulturacije, mlađi naraštaji stiču znanja o svom društvu i o načinu ponašanja. Potrebno je naglasiti da je kultura neke društvene zajednice od izuzetnog značaja za njenu egzistenciju. Zbog toga je očuvanje, prenošenje i promovisanje te kulture podjednako važno za egzistenciju neke društvene zajednice. „Jednom kada tradicionalno društvo nestane, ono je za čovječanstvo izgubljeno, osim ako i njemu neće postojati odgovarajući zapisi“ (Haviland, 2004).

Kulturna baština se u procesu globalizacije i modernizacije susrela sa jednim velikim izazovom i skoro svim dijelovima svijeta. Sam naziv pojma „modernizacija“ nam govori da je tu riječ o promjenama koje se dešavaju na globalnom nivou. Vraćajući se na definiciju Dobžanskog, možemo da shvatimo riječi da je kultura dio čovjekove evolucije i da se ona mijenja zajedno sa društvom. Proces modernizacije jasno pokazuje kulturološku promjenu koja se dešava paralelno sa društvenim promjenama. Nisu sve nastale promjene bile opšte prihvatljive, niti su bile koje trajne promjene dobrodošle u bilo kojoj društvenoj zajednici. S dolaskom promjena, unutar određene društvene zajednice se javljaju i otpori na te promjene.

Haviland (2004: 429) navodi tradiciju kao jednu od tri sile koje se suprotstavljaju novim silama diferencijacije i integracije, iako sukobljavanje u procesima modernizacije ne mora biti potpuno. Ono što se pokušava postići procesima modernizacije na globalnom nivou jeste postavljanje univerzalnih obrazaca ponašanja, normi i stavova. Na taj način se razlike među kulturama smanjuju i samim time se komunikacija i međusobno razumjevanje olakšava.

„Tradicija predstavlja stare kulturne običaje, u društvu koje se osavremenjuje, koji se mogu suprotstavljati novim silama diferencijacije i integracije“ (Haviland, 2004: 429). Međutim, iako prihvatimo modernizaciju, iako idemo u skladu sa vremenom i činimo konstantne progrese kao društvena zajednica, ne trebamo da zaboravimo korijene naše kulture i ne trebamo zaboraviti naše običaje i tradiciju. Tradicionalni, izvorni običaji jednog društva s vremenom se mijenjaju dok se u potpunosti ne zaborave. Očuvanje i njegovanje kulturne baštine nam pomaže da spriječimo upravo taj zaborav koji prijete kulturi. Veliki broj zapisa o tradiciji i običajima, a koji su bili njegovani i promovisani, su spasili mnoge kulture od zaborava.

Vraćajući se na pluralističko društvo, ukoliko se zamislimo i ukoliko se osvrnemo na bosanskohercegovačko društvo, shvatit ćemo koliko zajedničkih tačaka naša društvena zajednica ima sa pluralističkim društvom. Na prostorima Bosne i Hercegovine imamo tri društvene zajednice koje su od davnina imale svoju kulturu, običaje, obrasce ponašanja i sl. Iako je karakteristika pluralističkog društva da se društvene zajednice međusobno poprilično razlikuju po kulturi, multikulturalnost je ključna karakteristika koja ujedinjuje te društvene zajednice. Kao konkretan primjer multikulturalizma možemo navesti bosanskohercegovačko društvo. Bosanskohercegovačko društvo je od davnina bilo multikulturalno zbog historijskih dešavanja na ovim prostorima.

„Multikulturalnost bosanskog društva je „golim“ okom vidljiva na skoro svakom koraku, od Trebinja i Stoca, na jugu, do Gradačca i Brčkog, na sjeveru, Srebrenice, Višegrada i Zvornika, na istoku, te Bihaća, na zapadu zemlje. Stoljećima je bosanski narod živio zajedno u gradovima i selima, a u posljednje vrijeme i u stambenim blokovima. I nikome to nije bilo neobično, već je prihvaćano kao uobičajni, svakodnevni način življenja“ (Žiga i Đozić, 2013: 445-446). Ovo predstavlja jasan dokaz da više različitih kultura mogu nesmetano obitavati na jednom prostoru unatoč međusobnim razlikama. To nas ponovno navodi na sam pojam pluralističke kulture koja ističe da više kultura, unatoč svojoj različitosti, imaju sponu koja im omogućava suživot, toleranciju i zajednički jezik. Otvorenost za drugo i drugačije, kako

navode Žiga i Đozić (2013: 442), predstavlja jednu od osnovnih karakteristika bosanskohercegovačkog društva u stvaranju „jedinstva različja“ i čini jednu od glavnih spona za postojanje i egzistiranje različitih kultura unutar jedne društvene zajednice.

Kada već spominjemo egzistiranje kultura, potrebno je navesti da kultura ima svoje funkcije i sve one, manje ili više, doprinose njenom očuvanju, socijalizaciji i međusobnoj komunikaciji.

2.1. Bosanskohercegovačko društvo i kultura kroz historiju

Prvi oblici naselja i kultura na prostoru današnje Bosne i Hercegovine se javljaju u neolitskom dobu o čemu svjedoče mnogobrojni ostaci širom zemlje. Nadalje, putujući kroz historiju, metalno doba se može nazvati najplodnijim dobom za arheologe. Oni su, u toku svojih istraživanja, pronašli mnogobrojne kulturološke ostavštine ondašnjeg naroda koji se većinom odgledaju u stambenim objektima, posuđu, pokućstvu i nakitu. „Živjeli su u solidno građenim kućama sa zidanim kalotnim pećima sa pećnicama za kruh. Imali su velike keramičke sudove ukupane u pod kuće u kojima se čuvala hrana, a na Velikoj gradini je pronađen čitav komplet modela kućnog namještaja izrađenog od gline“ (Redakcija, 1993: 13). Mnogobrojni nakiti su pronalazeni u grobnicama, ali ono što je od posebnog značaja za kulturno nasljeđe bosanskohercegovačkog društva jesu ostaci oružja. „Iz Velikog Mošunja kod Viteza potječe jedan od najljepših brončanodobnih mačeva, čije metalne korice predstavljaju pravo remek-djelo brončanodobne umjetnosti“ (Redakcija, 1993: 13). Ovo nam dokazuje da je ondašnji narod, koji je obitavao na prostorima današnje Bosne i Hercegovine, bio izrazito marljiv i kreativan. To nam pokazuje šta se tačno vrjednovalo u tom dobu i ostavljaju dokaze koji ukazuju na to da su, već i u periodima prije nove ere, gajili određenu kulturu življenja. To nas vraća na definiciju Havilanda koji ističe da ni jedno društvo nije postojalo a da nije imalo svoju kulturu i ovo je savršen primjer koji potvrđuje njegove navode.

Zbog toga što je tlo Bosne i Hercegovine bilo bogato prirodnim rudama još od davnina, bilo je i predmet interesovanja mnogim drugim narodima. Sve to je dovelo do čestih borbi za prevlast pa je, iz istih razloga, narod koji je obitavao na tlu tadašnje Bosne bio posebno vješt u izrađivanju oružja. Međutim, ono što je bitnije istaći, a vezano je za bosanskohercegovačko društvo i kulturu, jeste doba antike i prastanovnike Bosne odnosno Ilire. Ilirska plemena, koja su bila na prostorima Bosne, su bila izrazito jaka i teška za poraziti. U sukobima sa Ilirimasu najveće probleme, u doba antike, imali Kelti koji su najveći otpor imali u području srednje Bosne, kako navodi Redakcija (1993: 16). S obzirom da su se Kelti borili da zauzmu njihovu teritoriju, pod pritiskom, tadašnja ilirska plemena su bila prinuđena da emigriraju u južnije krajeve i napuste teritoriju Bosne. Kulturno naslijeđe koje su Iliri ostavljali za sobom je u kasnijim periodima bilo od velikog značaja za bosanskohercegovačku kulturnu baštinu. Da kultura ne bi bila zaboravljena, potrebno je da ona sama izvršava određene funkcije među kojima je, za zaštitu od zaborava, najbitnija zaštitna funkcija. „Zaštitna funkcija kulture prvenstveno štiti pojedinca od gubljenja vlastitog identiteta. Ova funkcija kulture se ogleda i u zaštiti kulture od zaborava. Kroz historiju su mnogi narodi nestali onda kada nisu uspjeli

sačuvati svoju kulturu, odnosno kada kultura nije bila u stanju da izvrši svoju zaštitnu funkciju“ (Žiga i Đozić, 2013: 349).

Kako su Iliri boravili u već izgrađenim naseljima iz prethodnog perioda, oni su ih samo dodatno unaprijedili. Tako, za sobom ostavljaju sojenička naselja koja su odličan pokazatelj njihovog načina života. Ilirska plemena su se, kako navodi Redakcija (1993: 14), najviše bavila zemljoradnjom, ribarstvom, stočarstvom i metalurgijom. Kao jedan od zanimljivijih keramičkih predmeta koji je bio korišten od strane ilirskih plemena jeste sač. Sač je u današnje vrijeme, jedan od najkorištenijih predmeta u pripremanju tradicionalnih bosanskohercegovačkih jela i predstavlja neizostavan element tradicije u segmentu kulinarstva. Već ovdje možemo da vidimo koliko je očuvanje kulturne baštine bitno jer, da se kulturno naslijeđe bosanskohercegovačkog društva nije istraživalo i nije njegovalo, mi danas možda ne bi ni znali za ovaj predmet i ne bi ga koristili. To nadalje dovodi do zaključka da bogatstvo naše kuhinje ne bi bilo toliko prepoznatljivo u svijetu jer je njen osnovni element u stvari tradicija. Fascinantno je da mnoge stvari današnjice smatramo inovacijama, a onda kada istražimo našu kulturnu ostavštinu, otkrivamo da to ustvari nisu inovacije već vraćanje ka onom temeljnom. To je još jedan primjer uticaja etnološke baštine na sadašnjost unutar jedne društvene zajednice. Ono što je za Ilire bitno istaći jeste njihov istančan ukus kada je u pitanju nakit. Dokaz o bogatstvu koje su posjedovali se ogleda kroz pronađenu ogrlicu: „Jedna ogrlica, mada nepotpuna, sastavljena je čak od 84 jantarska zrna, od kojih su neka veličine oraha i lješnjaka, zatim od 88 jednobojnih i 56 višebrojnih zrna, staklene paste, te komada koari-školjke“ (Redakcija, 1993: 15).

Nakon Ilira, prostor današnje Bosne i Hercegovine nastanjuju Rimljani. S obzirom na geografski položaj Bosne i Hercegovine, oni su najviše ulagali u putne komunikacije i rudarska naselja. Samim time, prve ceste koje su izgrađene na našem tlu, potiču iz tog vremena. Rudarska naselja su građena u okolinama rudnika i predstavljala su prvi oblik urbanizacije ovih prostora. Ta naselja su bila gradska naselja i unutar sebe su sadržavala, kako Redakcija (1993: 23-27) navodi, sve ono što je sadržavao i veći rimski grad: trg, ulice, gradsku vijećnicu, sudnicu, javno kupatilo, sistem centralnog grijanja, vodovodnu mrežu, kanalizaciju i dr. Usljed mnogobrojnih ratova, sukoba i pada Rimskog Carstva, dosta tekovina je bilo uništeno. Dolaskom Istočnog Carstva, pod vođstvom cara Justinijana, bosanskohercegovački prostor je oporavljen i obogaćen: „Izgrađen je lanac utvrda od kojih su najbitniji: Blagaj, Bobovac, Vranduk i Debelo Brdo kod Sarajeva“ (Redakcija, 1993: 32). Iako

su Rimljani ulagali mnogo u urbanizaciju bosanskohercegovačkog prostora, dolaskom Slavena, došlo je do masovnog uništavanja skoro svih njihovih tekovina.

Srednji vijek na prostoru današnje Bosne i Hercegovine je obilježila Povelja Kulina bana. Iako je srednji vijek obilježila Povelja Kulina bana, koji predstavlja najvažniji pisani dokument o postojanju Bosne kao države, tome ćemo se posvetiti nešto više u poglavlju koji će biti posvećen kulturnoj baštini. Sada ćemo se nešto više bazirati na društvo i kulturu općenito iz tog perioda. Urbanizacija gradova koja je započeta još za vrijeme rimske vladavine, a koja je bila uništena i zaustavljena mnogobrojnim sukobima i ratovima, svoj procvat je doživjela u 15. stoljeću. Prvi oblici multikulturalnosti i multietničnosti pojavljuju u srednjem vijeku kada se Bosna svojim teritorijalnim širenjem bogatila materijalnom i duhovnom kulturom (blaži uticaji sa Istoka i jači uticaji sa Zapada). Kako se bogatila kultura, tako se i stanovništvo mijenjalo kroz emancipaciju pa u srednjem vijeku već imamo kako glumce, tako i ostale artiste (Redakcija, 1993: 35-53). Bogatstvo tadašnjeg stanovništva ovih prostora se ogledalo najviše u multietničnosti, naime, do dolaska Turaka, srednjovjekovnu Bosnu su činili stanovnici koji su bili u glavnom pripadnici triju vjeroispovjesti: bogumili, katolici i pravoslavci.

Za vrijeme turske vladavine, multietničnost još više dolazi do izražaja jer njihovim dolaskom dolazi do procesa islamizacije stanovništva, te se pojavljuje islam kao četvrta religija. Dolaskom islama u Bosnu, dolazi i do razvijanja nove kulture. Sa dolaskom nove kulture dolazi i do razvitka nove civilizacije. Religija počinje zauzimati vrlo važnu ulogu u formiranju gradova i u urbanizaciji općenito. Dolazi do velikog pozitivnog preokreta u kulturnom uzdizanju stanovništva kroz književnost, nauku i prosvjetu. Grade se džamije koje nisu služile samo za vjerske obrede već su i veliku ulogu imale u kulturno-prosvjetnom domenu. Mektebi su bili građeni uz džamije i u njima se sticalo osnovno obrazovanje. Pored mekteba, obrazovnu ulogu su imale i medrese u kojima su se sticala teološka i jezička znanja. Redakcija (1993: 88) navodi: „Širom Bosne su podizane i medrese, ustanove internatskog tipa u kojima se učenicima omogućavalo sticanje znanja iz teoloških nauka, a potom iz osnova gramatike i sintakse“. Po svemu sudeći, Osmanlijama su obrazovanje i nauka bili od veliko značaja. Na to upućuju mnogobrojne biblioteke i tekije izgrađene u tom periodu, a koje su također bile sastavni dio obrazovnog sistema. Uz pomoć derviša, islamsko-orientalna kultura se približavala širim masa kroz javna tumačenja mističkih djela. Veliki broj vezira koji su po porijeklu bili iz naših krajeva su davali nesebični doprinos u razvoju kulture kako na teritoriji Bosne, tako i na ostalim teritorijama u sklopu Osmanskog carstva. Oni su igrali veliku ulogu

pri izgradnji mnogobrojnih objekata koji su imali privredni i saobraćajni značaj. U izgradnji mnogobrojnih objekata, unutar gradova, veliki utjecaj je imala i sama kultura religije. „Osobita pažnja u vrijeme osmanske vladavine u Bosni, obraćala se na izgradnju hamama, vodovoda i česama. To je rađeno u skladu sa islamskim propisima o ličnoj higijeni i svakodnevnom pranju“ (Redakcija, 1993: 88).

Islamska kultura je sa sobom donijela i kulturu stanovanja. Ona je, kao takva, uticala na izgradnju stambenih objekata koji su bili u skladu sa njenim propisima. Međutim, osim u kulturi stanovanja, njen značajan uticaj se odražavao i na zanatstvo. S obzirom da je religija zauzimala centralno mjesto islamske kulture i školovanje i literatura su bili na orijentalnim jezicima. Osim multietničnosti i multikulturalnosti, dolaskom Osmanskog carstva na prostore Bosne, dolazi do promjena u strukturama naselja širom teritorije i do opismenjavanja. Ono što je bitno navesti, a vezano je za bosanskohercegovačku kulturu, jeste to da se za vrijeme Osmanskog carstva struktura stanovništva mijenjala a pluralistička kultura ojačavala kroz mnogobrojne seobe.

Prema prvom popisu stanovništva iz doba Austrougarske, na tlu Bosne i Hercegovine su obitavali pravoslavci, muslimani, katolici, Jevreji i ostali. Ono čemu su vlasti Austrougarske uveliko doprinijele jeste školstvo i pismenost što se tiče latiničnog i ćiriličnog pisma. Osim velikog uticaja na školstvo i pismenost, dolazi do osnivanja prvih kulturno-prosvjetnih društava. „U oblasti kulture i prosvjete, postojala su dva usmjerenja. Jedno je slijedila austrougarska vlast, a drugo domaće stanovništvo u okviru svojih vjerskih i nacionalnih zajednica“ (Redakcija, 1993: 205-206). Na ovaj način su nastala sljedeća domaća kulturno-prosvjetna društva: „Prosvjeta“ (srpsko), „Napredak“ (hrvatsko) i „Gajret“ (muslimansko). Što se tiče društava austrougarskog usmjerenja, formirala su se, prema Redakciji (1993: 205-206), naredna kulturno-prosvjetna društva: „Njemačka društva (osnovana od strane Njemaca iz Austrije i Njemačke), Slovenački klub, Mađarska društva (4 društva od kojih su 2 bila u Sarajevu, te po jedan u Mostaru i Brčkom), „Češka beseda“ (po jedno društvo u Sarajevu i Zenici), Poljska društva u vidu klubova (oba u Sarajevu) i Internacionalna društva“.

Period koje je uslijedio nakon Austrougarske vladavine bio je pretežno obilježen sukobima i ratovima. Društveni život se svodio na ekonomsko-politička previranja, borbe za opstanak i očuvanje identiteta.

3. KULTURNA BAŠTINA

Kada želimo da govorimo o kulturnoj baštini, potrebno je da se osvrnemo na pojam kulture ponovno i da kažemo nešto više o samom pojmu „baština“. Razlog tome jeste to što se pojam kulturne baštine sastoji iz dva pojma: kultura i baština. S obzirom da smo prethodno opširno govorili o kulturi, unutar ovog poglavlja ćemo se samo osvrnuti na dvije, po ličnom nahođenju, najzanimljivije definicije kulture.

„Kulturu čine apstraktne vrijednosti, uvjerenja i percepcije svijeta koji su temelj ljudskog ponašanja i odražavaju se u ponašanju“ (Haviland, 2004: 33). Te kako je Haralambos (1989: 17) govorio: „Kultura u velikoj mjeri određuje kako članovi društva misle i osjećaju, ona usmjerava njihove postupke i definira njihov svjetonazor. Članovi društva obično razumijevaju kulturu kao nešto samo po sebi razumljivo. Ona postaje u tolikoj mjeri dio njih da često nisu ni svjesni da postoji“.

Drugi razlog zbog kojeg smo se osvrnuli na kulturu ponovno jeste njena podjela sa kojom je usko vezana i podjela kulturne baštine. Kroz historijski dio bosanskohercegovačkog društva smo mogli shvatiti da su naši predci nama ostavili mnoga bogatstva, kako u obliku građevina, tako i u obliku duhovnog stvaralaštva. Samom činjenicom da imamo te dvije vrste ostavštine, potrebno je reći da se i kulturna baština dijeli na isti način. Tako, shodno prethodno rečenom, kulturnu baštinu možemo podijeliti na materijalnu i duhovnu.

Pojam „baština“ se često koristi i u obliku „nasljeđe“ koje je preuzeto iz engleskog jezika „heritage“¹. Prema engleskom rječniku, nasljeđe je sve ono što se prenosi sa generacije na generaciju, a pri tome ima historijsku ili kulturološku vrijednost: „Prema engleskom rječniku, nasljeđe se definiše kao 'posjed koji je naslijeđen ili se može naslijediti'. Nasljeđe podrazumijeva vrednovane stvari kao što su historijske građevine prenešene sa prethodnih na novije generacije. Pod nasljeđem se podrazumijevaju i stvari koje imaju kulturološku ili historijsku vrijednost vrijedne očuvanja“ (Anon., n.d.). Kako možemo vidjeti iz prethodne definicije nasljeđa, potencira se materijalna ostavština, međutim, autor također naglašava važnost nematerijalnog nasljeđa. Autor smatra da nematerijalna kultura ima jak utjecaj na očuvanje identiteta jednog društva, te da očuvanje tog identiteta ponajviše zavisi od toga koliko će starije generacije biti u stanju da nematerijalnu kulturu prenesu na mlađe generacije.

¹Original: The *Oxford English Dictionary* defines 'heritage' as 'property that is or may be inherited; an inheritance', 'valued things such as historic buildings that have been passed down from previous generations', and 'relating to things of historic or cultural value that are worthy of preservation'. Dostupno na: <https://www.open.edu/openlearn/history-the-arts/history/what-heritage/content-section-2.1>

Značaj materijalne i nematerijalne kulturne baštine je podjednak, kada je očuvanje identiteta u pitanju: „Nevidljive ili 'nematerijalne' prakse baštine kao što su jezik, kultura, popularna pjesma ili odjeća podjednako su važne u shvatanju naših identiteta kao što su fizički predmeti i zgrade koje češće shvatamo pod baštinom“ (Anon., n.d.).²

Onda kada izgovorimo pojam „kulturna baština“ prvo na šta pomislimo jesu tradicija i običaji. Međutim, kompleksnost ovog pojma seže mnogo dalje od samo ova dva pojma, što možemo primjetiti iz prethodnih definicija o kulturnoj baštini. Istina jeste da kulturnu baštinu sačinjavaju i tradicija i običaji ali, daleko od toga da su to jedini pojmovi koji je opisuju. „Kulturna baština, definirana *Konvencijom o zaštiti svjetske kulture i prirodne baštine* iz 1972. godine, podrazumijeva materijalno i nematerijalno naslijeđe određene grupe ili društva kao ostavštinu prošlih generacija“ (Solaković, 2020: 1). Pod kulturnom baštinom, u kratkoj definiciji, možemo svrstati ostavštine naših predaka na ovim prostorima, kao i sve ono što se vijekovima usmeno prenosilo sa koljena na koljeno te što je postepeno postajalo dio našeg identiteta. Tako, možemo reći da pod kulturnom baštinom podrazumijevamo i materijalnu i nematerijalnu ostavštinu. Već nakon ove definicije kulturne baštine, možemo primjetiti da se same definicije baštine podudaraju sa definicijom kulturne baštine.

„Pod materijalnom kulturnom baštinom podrazumijevaju se svi predmeti koji nastaju u procesu prerađivanja prirode, počev od predmeta svakodnevne upotrebe do velikih građevina. Duhovna kulturna baština obuhvata tekovine umne djelatnosti čovjeka od najranijih vremena do danas“ (Anon., 2013). Ovaj autor kulturnu baštinu dijeli na fizičku i umnu. Pod fizičkom podrazumijeva sve ono što je nastalo uslijed čovjekovog djelovanja na prirodu ili njegovom suradnjom sa istom. Pod umnom, duhovnom, podrazumijeva nematerijalnu kulturu u koju spadaju usmena predanja, umjetnost, muzika, ples, film i slično. Ova podjela kulturne baštine je vrlo koncizna i jasna. Pod materijalnom kulturnom baštinom podrazumijevamo sve arhitektonske građevine koje su ostale iza naših predaka a pod nematerijalnom kulturnom baštinom podrazumijevamo sve što je u duhovnom smislu ostalo iza naših predaka. Marasović (2001) definira kulturnu baštinu na sljedeći način: „Pojam kulturne baštine se odnosi na dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost u muzici, pozorištu, filmu nauci i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture“.

²These invisible or 'intangible' practices of heritage, such as language, culture, popular song, literature or dress, are as important in helping us to understand who we are as the physical objects and buildings that we are more used to thinking of as 'heritage'. Dostupno na: <https://www.open.edu/openlearn/history-the-arts/history/what-heritage/content-section-2.1> [pristupljeno 14. april 2021].

Međutim, sve ove definicije kulturne baštine nastaju kasnije, mnogo kasnije nakon što UNESCO³ daje svojepoimanje.

Godine 1972. u Parizu je održana konferencija Organizacije ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu. Na toj konferenciji se donio i član vezan za kulturnu baštinu, njeno značenje i ono što se pod tim pojmom podrazumijeva:

„ Za svrhe ove konvencije pod „kulturnom baštinom“ podrazumijevaju se:

- *Spomenici: djela arhitekture, monumentalna vajarska ili slikarska djela, elementi ili strukture arheološkog karaktera, natpisi, većina i grupe elemenata koji imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa historijskog, umjetničkog ili naučnog gledišta.*
- *Grupna zdanja: grupe izolovanih ili povezanih građevina, koje po svojoj strukturi, jedinstvu i uklopljenosti u pejzaž predstavljaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa historijske, umjetničke ili naučne tačke gledišta.*
- *Znamenita mjesta: djela ljudskih ruku ili kombinovana djela ljudskih ruku i prirode, kao i one zone, uključujući arheološka nalazišta koja su od izuzetnog univerzalnog značaja sa historijske, estetske i etnološke ili antropološke tačke gledišta*“(Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, 2015).⁴

Iz prethodno navedenog, možemo da vidimo da se 1972. godine pod dijelom materijalne kulturne ostavštine podrazumijevao inematerijalni dio naslijeđa. To nam kazuje da se tih godina termin „nematerijalna kulturna baština“ nije koristio i sve što ona predstavlja se svrstavalo pod materijalnom kulturnom baštinom. Nedugo nakon konvencije iz 1972. godine dolazi do prvog pojavljivanja pojma nematerijalne kulture unutar UNESCO-a. Godine 1973. vlada Bolivije UNESCO-u predlaže zaštitu i promociju folklora (Solaković, 2020: 10). Već ovdje možemo reći da je folklor prvi oblik nematerijalne kulture koji je zaveden kroz „papire“, odnosno kroz pravne aspekte koji se tiču zaštite nematerijalne kulturne baštine na globalnom nivou. S obzirom da je folklor igrao veliku ulogu u samom očuvanju i promovisanju nematerijalne kulturne baštine, u nastavku rada će mu biti posebno posvećena pažnja.

No, godina koja je bitna za izdvajanje nematerijalne kulturne baštine jeste 2003. godina. Te 2003. godine, u Parizu je usvojena Konvencija okulturnom nasljeđu na globalnom nivou.

³ UNESCO skraćena od eng. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. Bos. – Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, nauku i kulturu.

⁴ Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine: Definicija kulturne i prirodne baštine član 2. Generalne konferencije Organizacije ujedinjenih nacija za prosvjetu, nauku i kulturu. Donešeno na XVII zasjedanju održanom u Parizu od 17. oktobra do 12. novembra 1972. godine. Dostupno na: <http://kons.gov.ba/Publication/Read/k1-konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine>[pristupljeno 9. april 2021].

Putem iste Konvencije, termin nematerijalnog kulturnog nasljeđa je ušao u upotrebu preko UNESCO-a (Solaković, 2020: 10).

Već prethodno, unutar općenitog objašnjenja kulturne baštine, mogli smo da dobijemo približnu definiciju šta je to tačno nematerijalna kulturna baština i šta ona podrazumijeva. Globalno govoreći, shvata se da je unutar nematerijalne kulturne baštine akcenat stavljen na duhovnu i idejnu stranu koje oblikuju ovu vrstu baštine. Samim time, možemo reći da se nematerijalna kulturna baština ne fokusira na materijalnu kulturnu baštinu jer, očito, ona ima svoje oblike prezentovanja i promovisanja. „Skupština UNESCO-a je na svojoj 32. Sjednici 2003. godine donijela Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, u kojoj „zaštita“ znači mjere čiji je cilj osiguravanje održivosti nematerijalne kulturne baštine“ (Bibanović, 2015: 40).

Bibanović (2015) je govorio i o svrsi i smislu Konvencije te navodi:

„ Svrha ove konvencije je:

- *Zaštiti nematerijalnu kulturnu baštinu*
- *Osigurati poštivanje nematerijalne kulturne baštine zajednica, skupina i pojedinaca kojih se to tiče*
- *Na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini podići svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine, kao i o osiguravanju uzajamnog uvažavanja te baštine*
- *Osigurati međunarodnu saradnju i pomoć“*(Bibanović, 2015: 41).

Na osnovu navedenog, da se zaključiti da nematerijalna kulturna baština ne bi imala potpunu pravnu zaštitu bez UNESCO-ve Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Bez pravne zaštite, nematerijalna kulturna baština postaje fragilnija. A samim time, povećavaju se šanse da se identitet jednog društva u potpunosti izbriše i zaboravi. Svaka društvena zajednica treba imati visoku samosvijest o svojoj kulturnoj baštini, moramo biti svjesni šta ona za nas predstavlja i koji su rizici niske samosvijesti. Trebamo biti svjesni da, ukoliko ne radimo na tome da zaštitimo vlastitu kulturnu baštinu, niko to za nas neće učiniti. Ako odlažemo i ne negujemo ono što nas čini jedinstvenima, rizikujemo kako vlastiti identitet, tako i identitet kompletne društvene zajednice. Gubitkom kulturne baštine rizikujemo da izgubimo svoju kulturu, da ona padne u zaborav, a ako izgubimo kulturu male su mogućnosti da bi jedno društvo opstalo samostalno.

„Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom historijom koja im

pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta. Tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti“
(Bibanović, 2015: 41)⁵.

Iz opštih definicija o kulturi smo izvukli pouku da ni jedno društvo nije postojalo a da nije imalo svoju kulturu niti je i jedna kultura postojala bez društva u kom je nastala. Ističući ovu činjenicu, korisno je ponovno pomenuti Spenglera i njegovo doživljavanje kulture. Iz ovog primjera možemo da vidimo koliko su ovi pojmovi (društvo, kultura i kulturna baština) u kauzalnoj vezi i da ne mogu funkcionisati samostalno. Spengler je naglašavao da kultura ima ciklus rađanja i umiranja, to ovdje možemo povezati sa tim da ukoliko izgubimo jednu kariku iz ovog lanca, sve što se rodilo uz pomoć nje, vrlo lahko može i umrijeti.

„Najšire shvaćen pojam nematerijalne kulturne baštine ne donosi novost u predmetnom smislu kada je u pitanju etnologija i antropologija. Njegovo skretanje pažnje na duhovni, konceptualni, ideacijski i simbolički poredak onoga što se proučava otvara nove mogućnosti za međusobno unapređivanje interpretativnog i prezentacijskog domena rada“ (Solaković, 2020: 12)

Dok jedni kulturnu baštinu smatraju nečim što je ustaljeno i što čini jedno društvo posebnim i prepoznatljivim, drugi smatraju da je kulturna baština nešto što mijenja i oblikuje i sebe i društvo u skladu sa vremenom u kom se nalazi. Tako, Hameršak, Pleše i Vukušić (2013: 37) navode: „Kulturna baština je tvorevina koju je prihvatio podugačak niz aktera u različitim okolnostima, na stotinama ili hiljadama raštrkanih mjesta. Njen uspjeh glavni je primjer novopronađenog vrednovanja kulturnih praksi i predmeta u smislu njihove korisnosti za gospodarske i političke svrhe“. Ovdje možemo reći i da autorice pokušavaju predstaviti kulturnu baštinu kao politički instrument uz pomoć kojeg se dostižu određeni politički i gospodarski ciljevi. Poteškoće u pronalaženju jedne univerzalne definicije o kulturnoj baštini su iste kao i kod pronalaženja definicije kulture, međutim, za razliku od razumijevanja kulture, unutar interpretacije kulturne baštine ne postoje velika odstupanja. Manje ili više, svi se slažu u značenju kulturne baštine i njene podjele a to dokazuje još jedna definicija: „Kulturna baština je opće dobro, preneseno iz prethodnih naraštaja kao nasljeđe onima koji dolaze i ključno je obilježje Europe. Zbog jedinstvenog bogatstva i raznolikosti, temeljni je faktor europskog identiteta i atraktivnosti kontinenta“ (Murovec i Kavas, n.d.). Iz prethodno rečenog, možemo zaključiti da kulturna baština objedinjuje i sakuplja sva dobra jedne društvene zajednice. Da nema kulturne baštine, puno teže bi bilo doći do svih

⁵ Detaljni opis članova iz Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Skupština Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanos i kulturu (UNESCO) je donijela već pomenutu Konvenciju. Dostupno na: https://mp.ks.gov.ba/sites/mp.ks.gov.ba/files/kulturno_i_prirodno_naslijede_sarajeva.pdf [pristupljeno 28. novembar 2020].

kulturnih bogatstava koje posjedujemo. Kada su ovako sjedinjena, mnogo je jednostavnije pronaći i istražiti ono što su nam predci ostavili. Važnost kulturne baštine je naglašena skoro u svim definicijama ovog pojma. Možemo reći da je glavni cilj očuvanja kulturne baštine, kao i kulture općenito, očuvanje identiteta jednog društva.

Kulturna baština je usko povezana sa društvom, kao što je i sama kultura, međutim, za razliku od kulture, kulturna baština u velikoj mjeri ovisi o društvu. Kada kažemo da ovisi o društvu, prvenstveno mislimo na to da li će ona biti očuvana i promovisana. Koliko će se ona promovisati i koliko će ona biti očuvana u potpunosti je u rukama društva i društvene svijesti. Kako Šošić (2014: 834) navodi: „Koncept kulturne baštine se reflektira i na području prava koji se tiče i dijela međunarodnog prava koji se bavi zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara. Posebna pravna pravila se razvijaju ponajprije kroz aktivnosti Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO)“. Ovdje možemo vidjeti da se zaštita i očuvanje kulturne baštine naslanja kako na međunarodno pravo, tako i na pravo samog društva. Kako smo već ranije navodili da ni jedno društvo nije isto i da ni jedna kultura nije ista, tako ni prava o zaštiti i očuvanju kulturne baštine, na nivou države, nisu ista. Svaka država ima svoja prava koja se vežu za međunarodna.

Na osnovu već prezentovanih definicija o kulturnoj baštini, da se zaključiti da sve što se pod ovim pojmom podrazumijeva nastaje godinama. Za samu kulturu možemo reći da nastaje sporadično i da je njena postojanost jako osjetljiva. S obzirom da je kulturna baština usko vezana za kulturu, možemo reći i da je kulturna baština osjetljiva i teško održiva. Da bi bili svjesni vlastite kulturne baštine i da bi sačuvali svoj identitet, potrebno je raditi na njenom očuvanju i promovisanju. Ona je usko vezana i sa samom historijom, što se može izvući iz činjenice da je sve što je definisano kao kulturna baština dio historijskih momenata vezanih za identitet određene društvene zajednice: „Bosna i Hercegovina je zemlja dugog i sadržajnog historijskog pamćenja. Cijeli gradovi su živa spomenička baština minulih vremena“ (Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, 2009)⁶.

Sumirajući sve navedene definicije, zaključujemo da pod materijalnom kulturnom baštinom podrazumijevamo arhitektonske građevine koje su naslijeđene od naših predaka, te alatke kako one koje služe samo kao muzejski primjerak, tako i one koje se i dan danas mogu rekonstruisati i upotrebljavati. Posebna i konkretna definicija materijalne kulturne baštine je

⁶Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine daje objašnjenje bosanskohercegovačke kulturne baštine. Unutar ovog članka je Dostupno na: http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/kulturno_nasljedje/?id=245[pristupljeno 24. mart 2021].

već više puta navedena, što smo imali priliku da vidimo u ovom poglavlju. Sama kulturna baština se, prema UNESCO-u, do 1973. godine isključivo odnosila na materijalnu kulturnu baštinu. Drugim riječima materijalnom kulturnom baštinom se smatra sve ono što ima historijsku i kulturološku vrijednost u izgradnji identiteta jedne društvene zajednice a ne spada u pokretnu imovinu.

Nematerijalna kulturna baština predstavlja duhovnu kulturu određene društvene zajednice. Ta duhovna kulturna baština unutar sebe sadrži sve elemente sa kojim se ta društvena zajednica poistovjećuje, te podjednako kao i materijalna tako i nematerijalna kulturna baština utiče na izgradnju identiteta. Nematerijalna kulturna baština je fokusirana izričito na usmena predanja, na običaje, obrede, narodna vjerovanja i slično. Ono sa čim se najviše susrećemo, a u sklopu nematerijalne kulture jesu tradicionalna muzika i tradicionalni ples. Ovi oblici promovisanja i očuvanja tradicije jedne društvene zajednice su najzastupljeniji i najlakši za prepoznati kao oblik nematerijalne kulturne baštine. S obzirom da je ovo usko vezano sa temom ovog rada, posebnu posvećenost ovim pojmovima ćemo dati u nastavku rada.

Najčešći način promovisanja kulturne baštine je kroz turizam i turističke atrakcije u kojima se obično mogu naći obilasci nacionalnih dobara jednog društva (kada je u pitanju nepokretni dio kulturne baštine). Što se tiče nematerijalne kulturne baštine, njeno promovisanje, očuvanje i zaštita je u rukama institucija ili ustanova koje su za to zadužene, kako navodi Solaković (2020: 1): „Nematerijalna kulturna baština Bosne i Hercegovine se nalazi pohranjena u muzejskim zbirkama, institutima, arhivima i bibliotekama, ustanovama vjerskih zajednica, te u zbirkama privatnih kolekcionara. Skoro sve navedene baštinske i druge srodne ustanove imaju i zakonsku obavezu prikupljanja, čuvanja, zaštite i prezentacije nematerijalne baštine“.

Postoje razni načini na koje se kulturna baština može očuvati i promovisati ali, ono na što ćemo se najviše bazirati jeste promovisanje bosanskohercegovačke kulturne baštine kroz muziku i ples.

Prije nego počnemo sa detaljnim objašnjenjem promovisanja bosanskohercegovačke kulturne baštine kroz muziku i ples, pokušat ćemo približiti bosanskohercegovačku materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu širim masama, te ćemo se osvrnuti na neke od značajnijih ostavština naših predaka.

4. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE

Materijalna kulturna baština Bosne i Hercegovine bi se mogla posmatrati kroz historijsku prizmu. S obzirom da tema ne dozvoljava veća odstupanja, unutar ovog poglavlja će biti nabrojani objekti koji predstavljaju nacionalno blago bosanskohercegovačkog društva i koji su iznimno bitni za naš identitet. Veća pažnja će biti posvećena nematerijalnoj kulturnoj baštini Bosne i Hercegovine.

U bosanskohercegovačko materijalno bogatstvo spadaju mnogobrojni arhitektonski objekti, pojedinačni i grupisani, te mnogobrojni spisi i knjige. S obzirom da se unutar ovog rada akcenat stavlja na nematerijalnu kulturnu baštinu, izdvojiti ćemo nekoliko istaknutijih arhitektonskih građevina, spisa i knjiga.

Povelja Kulina bana predstavlja prvi pisani trag o postojanju bosanske države. „Povelja Kulina bana predstavlja najznačajniji spomenik kulturne prošlosti Bosne i Hercegovine. Riječ je o najstarijem sačuvanom diplomatskom dokumentu srednjovjekovne bosanske države, pa je za nju uobičajeno reći da je to rodni list bosanske državnosti“ (Imamović, 2016).

Među važnijim mjestima od historijske važnosti za bosanskohercegovačko društvo jeste Bobovac. Bobovac je proglašen historijskim područjem i okarakterisan je kao srednjovjekovni kraljevski grad. Kao takav, 2002. godine je proglašen nacionalnim spomenikom (KONS⁷, 2002)⁸.

Stolac, grad na području Hercegovine, je prepoznatljiv po mnogobrojnim arhitektonskim građevinama od historijskog značaja. Većina tih građevina je iz srednjeg vijeka, a najvažnijim građevinama se smatraju stećci. Oni su pronađeni na lokalitetu Općine Stolac i za primjer ćemo izdvojiti Nekropolu sa stećcima i nišanima Stari harem na Gorici. Odlukom iz 2008. godine, ovo područje se proglašava nacionalnim spomenikom (KONS, 2008)⁹.

⁷ KONS – skraćenica za: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika.

⁸ Odluka o proglašenju Bobovca nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Odluka je donešena 2002. godine od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Puni dokument dostupan na: http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/uploads/odluke_bos/Bobovac%20BH.pdf [pristupljeno 19. april 2021].

⁹ Odluka o proglašenju Nekropole sa stećcima i nišanima Stari harem na Gorici nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Odluka je donešena 2008. godine od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Puni dokument dostupan na: http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/uploads/odluke_bos/Stolac_nekropola%20Gorica%20kompl%20BO S.pdf [pristupljeno 19. april 2021].

Grad Mostar je najprepoznatljivije i najatraktivnije mjesto za turiste zbog Starog mosta. Graditeljska cjelina Stari most sa kulama je dio ostavštine osmanskog carstva. Nažalost, nemilim događajima na prostoru Bosne i Hercegovine, 9.11.1993. godine, most je porušen. Nakon obnove. 2004. godine, proglašava se nacionalnim spomenikom (KONS, 2004)¹⁰, te je 2005. godine uvršen i na spisak svjetske kulturne baštine UNESCO-a¹¹.

Pod UNESCO-vom zaštitom je također i most Mehmed-paše Sokolovića koji se nalazi u Višegradu. Smatra se jednim od najvećih umjetničkih djela u graditeljstvu i izgrađen je za vrijeme osmanskog carstva. Na UNESCO Listu svjetske baštine upisan je 2007. godine¹²(BiH, Državna komisija za saradnju sa UNESCO-m, n.d.).

Sarajevo, glavni grad Bosne i Hercegovine je kroz historiju bio središte mnogobrojnih zbivanja. Pored toga što je glavni grad, moglo bi se reći da su njegove najznačajnije karakteristike multikulturalnost i arhitekturno bogatstvo koje datira još od najstarijih vremena. Nećemo nabrajati sve nacionalne spomenike ovog grada već ćemo se osvrnuti na najistaknutiju građevinu koja je, zbog historijskog događaja, jedna od najpoznatijih u svijetu. Latinska ćuprija datira iz perioda osmanskog carstva a također je poznata i pod nazivom „Principov most“. Naziv „Principov most“ dobija nakon izvršenog atentata na Franca Ferdinanda. Taj atentat je, svjetski poznato, bio povod za Prvi svjetski rat. Latinska ćuprija je 2004. godine proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine¹³(KONS, 2004).

Pored Sarajeva, Jajce je grad od historijske važnosti. Pored mnogobrojne kulturne baštine još iz srednjeg vijeka, koja je igrala veliku ulogu u stvaranju bosanskohercegovačkog identiteta, u Jajcu se nalazi i Dom AVNOJ-a koji je igrao veliku ulogu u novijoj historiji kako Bosne i

¹⁰ Odluka o proglašenju Starog mosta u Mostaru nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Odluka je donešena 2004. godine od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Puni dokument se može naći na:

<http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/nacionalnispomenici?search=imeSpomenika:undefined:Stari%20most%20idgrad:undefined:65>[pristupljeno 19. april 2021].

¹¹ Uvrštavanje Starog mosta u Mostaru u listu svjetske kulturne baštine od strane UNESCO-a. Detalji dostupni na: <http://unescoibih.mcp.gov.ba/spomenici/default.aspx?id=14253>[pristupljeno 19. april 2021].

¹² Most je predstavnik jednog istorijskog perioda u razvoju graditeljstva i mostogradnje, a izgradio ga je jedan od najpoznatijih graditelja Otomanskog carstva. Njegova simbolična uloga je značajna u istorijskom smislu, posebno s aspekta različitih konflikata koji su se dešavali tokom 20. vijeka. (BiH, Državna komisija za saradnju sa UNESCO-m). Dostupno na: <http://unescoibih.mcp.gov.ba/spomenici/Default.aspx?id=14235>[pristupljeno 19. april 2021].

¹³ Odluka o proglašenju historijske građevine „Latinska ćuprija“ nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Odluka je donešena 2004. godine od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Puni dokument se može naći na:

<http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/nacionalnispomenici?search=imeSpomenika:undefined:Latinska%20%C4%87uprijaidgrad:undefined:86>[pristupljeno 19. april 2021].

Hercegovine, tako i Jugoslavije. Dom AVNOJ-a u Jajcu je proglašen nacionalnim spomenikom 2002. godine¹⁴ (KONS, 2002).

Stari grad Prusac je srednjovjekovni grad koji nosi materijalnu vrijednost, ali i nematerijalnu. „Nacionalni spomenik čini tvrđava, obor, Donji grad i pokretno naslijeđe koje se nalazi u Arheološkoj srednjovjekovnoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu“ (KONS, 2004). Proglašen je nacionalnim spomenikom 2004. godine, a o njegovom nematerijalnom značaju ćemo pisati u narednom poglavlju (KONS, 2004).

U nastavku ćemo primijetiti da će se određena materijalna bogatstva ispreplitati sa nematerijalnim bogatstvima. Pored sasvim tipičnih primjera preplitanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine, imat ćemo i one koje su nerazdvojive. Ovo bi mogao biti jedan od razloga zašto su se ove dvije vrste kulturne baštine, do 1973. godine, poistovjećivale i nazivale isključivo materijalnom kulturnom baštinom. Kada kažemo do 1973. godine, govorimo zbog prvog pomena nematerijalne kulturne baštine u UNESCO-vim pravnim dokumentima. Mada, najbitnija godina za nematerijalnu kulturnu baštinu jeste 2003. godina, o čemu ćemo govoriti u narednom poglavlju.

¹⁴Odluka o proglašenju Doma AVNOJ-a nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Odluka je donešena 2002. godine od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Puni dokument dostupan na: http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/uploads/odluke_bos/AVNOJ%20BH%20kompl.pdf [pristupljeno 19. april 2021].

5. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE

Promatrajući bosanskohercegovačku nematerijalnu kulturnu baštinu, kao i svaka druga, ona obuhvata sve ono što je neopipljivo, sve što je duhovno i nematerijalno, te ono što daje pečat i identitet društvenoj zajednici u kojoj se razvijala. „U našoj etnologiji i etnografskoj muzejskoj praksi ne postoji zvanična definicija ovog pojma, ali se pod njim podrazumijeva neopipljivo narodno stvaralaštvo. Uobičajeno je viđenju etnološkoj nauci da se pod nematerijalnim kulturnim dobrom podrazumijeva neopipljivo narodno stvaralaštvo“ (Solaković, 2020: 10)

Bosanskohercegovačka nematerijalna kulturna baština posjeduje domene duhovne kulture unutar koje su se određeni elementi nasljeđivali ali i unutar koje su se dodavali savremeni elementi. Ti elementi su sastavni dio bosanskohercegovačke nematerijalne kulturne baštine i bosanskohercegovačkog identiteta.

Nematerijalna kulturna baština se manifestuje kroz:

„1. Usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine.

2. Izvedbene umjetnosti.

3. Običaji, obredi i svečanosti.

4. Znanje i vještine vezani uz prirodu i svemir.

5. Tradicijski obrti.“ (Bibanović, 2015: 41)

Što se tiče nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine, Državna komisija za saradnju s UNESCO-m je objavila njenu preliminarnu listu:

„1. Zmijanjski vez (upisan na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2014. godine)

2. Konjičko drvorezbarstvo (upisan na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2017. godine)

3. Branje trave ive na Ozrenu (upisan na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2018. godine)

4. Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu (upisan na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2020. godine)

5. Nevesinjska olimpijada (predložena za upis u Registar najboljih praksi očuvanja)

6. Uzgoj konja rase Lipicanaca (nominovana za upis na UNESCO Reprerentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva u okviru serijske nominacije „Tradicija uzgoja konja Lipicanaca“)

7. Običaj potkivanja jaja u Kreševu

8. Umijeće izrade čipke – keranje, banjalučko keranje

9. Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac

10. Hodočašće Sv. Ivi – Podmilačje

11. Izrada grnčarije u Liješevi

12. Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik

13. Sevdalinka, gradski muzičko-poetski oblik

14. Umijeće gradnje i sviranja instrumenta karaduzen

15. Seoski polifoni oblik pjevanja „U tri“

16. Skokovi sa Starog mosta u Mostaru

17. Puračka ćaska – umijeće pripremanja i služenja

18. Pjevanje uz gusle, gusle, guslarsko pjevanje i usmeno predanje – epska narodna poezija

19. Krsna slava

20. Kovači Mrkonjić Grada

21. Paljenje žežnice

22. Osećanski jezik

23. Paljenje lila

24. Masla

25. Vidovdanska olimpijada

26. Gusto kolo

27. Banjalučki ćevap

28. Kosidba na Balkani

29. Oj, djevojko (ojkača)

30. Srpska cirilica

31. Sarajevsko-romanijski priglavak

32. Teslički vez

33. Derventski vašar

34. *Sir iz mijeha*“ (BiH, Državna komisija za saradnju sa UNESCO-m, 2012)

Kao što se može vidjeti iz priloženog, lista nematerijalne bosanskohercegovačke kulturne baštine je opsežna i nije finalna. To nam potvrđuje da Bosna i Hercegovina uistinu jeste zemlja bogate kulture i njenog nasljeđa. Pojedina nasljeđa su njegovana, promovisana i čuvana dok nekolicina njih još uvijek čeka svoj red. S obzirom da Bosna i Hercegovina radi na tome da očuva kulturnu baštinu, to nam govori da ta ista baština ima jako velik značaj za naše društvo. Naravno, osim ljepote koju ona sa sobom nosi, očuvanjem kulturne baštine utvrđujemo i čuvamo od zaborava svoj identitet.

Na kraju prethodnog poglavlja smo govorili o preklapanju materijalne i nematerijalne kulture, te je sada došao red za prezentovanje već pomenutog.

Prusac je u prethodnom poglavlju pomenut kao jedan od bitnijih materijalnih kulturnih nasljeđa, ali ono po čemu se ovo isto mjesto prepoznaje jeste hodočašće na Ajvatovicu. Shodno tome da smo već naveli da nematerijalnu kulturnu baštinu sačinjava duhovnost, ovo je jedan od primjera duhovnog nasljeđa.

„Ajvatovica zauzima vidno mjesto u mozaiku bosanskohercegovačke duhovnosti, a sačuvala je u sebi predislamsko nematerijalno naslijeđe kroz kult vode, nagovještaj obnavljanja proljeća i magiju plodnosti bilja, stoke i ostalog. Današnja Ajvatovica se obilježava u vidu manifestacije "Dani Ajvatovice" širom Bosne, a posebno u općinama Srednje Bosne (Gornji Vakuf, Donji Vakuf, Bugojno, Travnik), dok se centralna manifestacija održava u Pruscu.¹⁵“ (FMKS¹⁶, 2019)

Ajvatovica predstavlja manifestaciju koja se održava na godišnjem nivou, ona ujedno predstavlja i kulturni događaj, te se najviše oslanja na religijski kult vezan za islam.

Prethodno pomenuti nacionalni spomenik, Stari most u Mostaru, također predstavlja spoj materijalne i nematerijalne bosanskohercegovačke kulturne baštine. Naime, manifestacija koja se odvija u Mostaru, na godišnjem nivou, naziva se: skokovi sa Starog mosta u Mostaru. Veza ove manifestacije sa nematerijalnom bosanskohercegovačkom kulturnom baštinom leži

¹⁵Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac, detaljno objašnjenje koje je objavilo Federalno ministarstvo kulture i sporta.

¹⁶FMKS – skraćenica od Federalno ministarstvo kulture i sporta.

u duhovnosti. Glavni cilj skakača je pobjeda u borbi protiv neukrotive prirode koju predstavljaju opasni brzaci rijeke Neretve. Kako FMKS (2019) govori:

„Savladati njene brzace plivajući, a potom skočiti sa visine od skoro 30 metara sa mosta, koji je niknuo na mjestu gdje su se obale Neretve najviše približile, bilo je ispitom zrelosti, junaštva i elementom pripadanja tom podneblju, suživotom s prirodom. Vremenom su se oblikovale dvije discipline: skokovi na noge i mnogo atraktivniji skokovi na glavu, što je stil poznatiji kao „mostarska lasta”.

Ovdje već možemo vidjeti potvrdu definicije nematerijalne kulturne baštine koja je prethodno pomenuta od strane Bibanovića (2015: 41):

„Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom historijom koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta. Tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti“.

Proučavajući ovu definiciju i povezujući je sa manifestacijom skokova sa Starog mosta u Mostaru, vidimo kako su se nekadašnji, tradicionalni i klasični skokovi u vodu nadogradili sa inovacijama. Te inovacije predstavljaju „modernu“ stranu kulturnog nasljeđa, što nam govori da kulturna baština daje prostor za minimalne promjene koje neće u potpunosti promijeniti prvobitni oblik nasljeđa.

U preliminarnoj listi kulturne baštine Bosne i Hercegovine se spominje i sevdalinka kao gradski muzičko-poetski oblik nematerijalnog nasljeđa o čemu ćemo govoriti u narednim poglavljima. Folklor također predstavlja značajan oblik promocije tradicionalnih plesova i pjesama naroda bosanskohercegovačkog društva, iako nije na preliminarnoj listi. S obzirom da je upravo folklor najčešći oblik promovisanja naše tradicije, zavrjeđuje detaljniji i studiozniji osvrt u narednim poglavljima.

6. TRADICIONALNI PLES KAO INSTRUMENT ZA OČUVANJE I PROMOCIJU BOSANSKOHERCEGOVAČKE KULTURNE BAŠTINE

Tradicionalni plesovi su u „narodu“ poznatiji pod nazivom „narodne igre“. Narodne igre bosanskohercegovačkog društva su veoma složene i prostorne i koreografske građe. Kako Polovina (n.d.) navodi: „Narodne igre Bosne i Hercegovine, premda danas prisutne u vrlo siromašnim i reproduktivnim programima folklornih grupa, veoma su složene prostorno-koreografske građe“. Kao što možemo vidjeti, u ovom citatu se spominju folklorne grupe koje za zadatak imaju prezentaciju i očuvanje tradicionalnih igara bosanskohercegovačkog društva. S obzirom da tradicionalni ples spada pod nematerijalnu kulturnu baštinu, podrazumijeva se činjenica da se on u narodu prenosio sa generacije na generaciju.

„Ima igara koje vijekovima traju i prenose se sa generacije na generaciju. Smjenjivala su se i nestajala carstva, a one ostajale kao svjedok i izraz vremena, sa istim, ili gotovo istim pravilima“ (Hadžić, 1999).

Možemo reći da su najvjerodostojniji čuvari identiteta i nematerijalne kulturne baštine bosanskohercegovačkog društva narodne igre. One pokazuju stvarni život ondašnjeg naroda na našim prostorima. S tim da se, po definiciji Hadžića, autentičnost narodnih igara nije mijenjala unatoč usmenom predanju sa generacije na generaciju, one uistinu oslikavaju našu kulturnu baštinu.

Haviland (2004: 383) iskazuje: „Izraz folklor je iskovan u 19. stoljeću i označava nezabilježene priče, vjerovanja i običaje europskog seljaštva, nasuprot tradicijama literarne elite“. Kroz Havilandovu definiciju folkloru, možemo izvući zaključak da se on smatra obilježjem samo seljačkog stanovništva, što odmah povlači činjenicu da nije toliko popularan zbog sveopšte težnje članova društva ka gradskom načinu života. Ta težnja kreće od silne želje da se uklope u elite i da njihova vrijednost kroz njih raste. Međutim, zaboravlja se da se tom težnjom udaljava od bosanskohercegovačkih korijena i onoga što naš identitet čini unikatnim.

„Mnogi lingvisti i antropolozi radije govore o usmenim tradicijama i verbalnim umjetnostima neke kulture nego o folkloru i narodnim pričama. Kreativni verbalni izraz poprma mnoge oblike, te je razlika između narodne i „lijepo“ umjetnosti projekcija novijeg stava europske kulture na ostale“ (Haviland, 2004: 383).

Narodne igre Bosne i Hercegovine su podijeljene u nekoliko regija, kako navodi Polovina (n.d.):

1. Srednja Bosna
2. Istočna Bosna (Podrinje)
3. Istočna Hercegovina
4. Zapadna Hercegovina
5. Zapadna Bosna
6. Bosanska Krajina
7. Posavina
8. Semberija

Svaka od navedenih regija je karakteristična i autentična po svom stilu igranja i po nošnji karakterističnoj za ta podneblja.

Razvrstavanje narodnih igara se odvija kroz određene grupacije. Polovina (n.d.) objašnjava da se te grupacije odnose na tehničke osobine igara i one su:

1. Razvrstavanje narodnih igara po oblicima
2. Razvrstavanje narodnih igara po rodu i dobu igrača koji izvode igru
3. Razvrstavanje narodnih igara po broju igrača
4. Razvrstavanje narodnih igara po poretku igrača
5. Razvrstavanje narodnih igara po međusobnom držanju ruku igrača
6. Razvrstavanje narodnih igara po smjeru igranja
7. Razvrstavanje narodnih igara po vrsti koraka
8. Razvrstavanje narodnih igara po talasima tijela
9. Razvrstavanje narodnih igara po naročitim pokretima ruku, mimičkim pokretima i predmetima u ruci ili na sebi
10. Razvrstavanje narodnih igara po brzini (tempu)
11. Razvrstavanje narodnih igara po pratnji

„U Bosni i Hercegovini kola sačinjavaju pretežnu većinu kolektivnih narodnih igara (plesova). Tu vlada raznolikost u pogledu psihološkoga sadržaja, namjene, karaktera, stila, tehničkoga sastava i formi“ (Anon., 2010)

Svaka od regija Bosne i Hercegovine ima svoju tradiciju i običaje, kako vjerske, tako i običaje karakteristične za kulturu življenja njihove supkulturne zajednice. Iako jako često narodne

igre povezujemo sa kolom uz pratnju muzike, bosanskohercegovačko društvo ima regije u kojima su zastupljene igre bez njene pratnje. Takav vid igara se naziva „gluho kolo“ i ono se ponajviše oslanja na ritam koji zadaju igrači.

„Najizrazitije igre planinskih stočarskih krajeva Bosanske Krajine izvode se bez pjesme i bez svirke pa ih narod zove *nijemo, gluho, šutke, šučke, napamet, nasuvo, pješke, nako, bez ičega, tiho, tijano*. Ostavljaju poseban utisak zbog svoga intenziteta, tehnike koraka, snažnog zamaha kola, ritmičkog zveckanja nakitom“(Anon., 2010).

Jako često možemo čuti komentare da kolima bez muzike se ne može prenijeti emocija i priča, odnosno poruka igre, kao što je to slučaj sa igrama unutar kojih postoji muzička pratnja kolu. Međutim, mali broj publike uistinu zna da su igre bez muzičke pratnje mnogo teže za izvest jer igrači moraju biti besprijekorno uigrani sa izuzetno jakim osjećajem za ritmiku.

Možemo shvatiti da i sama publika ima pogrešnu percepciju o svrsi samog izvođenja istih, te da tako u velikoj mjeri obezvrjeđuje kompleksnost same igre.

Najrašireniji tip igara kojima smo i sami mogli prisustvovati su igre obično izvođene na sijelima. Ovaj tip gradskih igara, koji se kasnije proširio i u ruralnim sredinama, ima karakteristiku nadmetanja u igri i pjesmi. Te igre su se obično odvijale naizmjenično, licem u lice.

Na smotrama folklor se jako često susrećemo sa igrama koje su rodne podjele, odnosno, koreografije su sačinjene od ženskog ili muškog kola. Ženske igre su pretežno laganijeg tempa u kojim dominira dostojanstveno i skromno držanje. U ženskom kolu nije uobičajeno sviranje instrumenata već je ono praćeno pjesmom i udaranjem od neki predmet kao što je tepsija. Muške igre se, za razliku od ženskih, karakterišu stamenijim i intenzivnijim igranjem u kojem je prisutno čvršće držanje tijela. Razlika između muških i ženskih igara jeste to što su samostalne muške igre rijeđe i često su praćene prisustvom djevojačkih kola.

Igra kao takva za zadatak ima da predstavi način življenja, način radovanja ili tugovanja, način provođenja obreda i slično. Koliko god se činilo jednostavnim, prenošenje ondašnjeg načina života je naročito teško. Možemo reći da izvođenja igrača narodnih kola mogu da se poistovjete sa jednom vrstom glume. Nije bitno samo pravilno odigrati i početi sa prvim, te završiti sa zadnjim taktom. Ono što je mnogo bitnije u svemu tome jeste prenošenje emocija i približavanje kulturne baštine sadašnjem društvu.

„Mimimčko-dramske igre su posebna vrsta narodnih igara u kojima, pored igračke faze u koracima ima i mimičko, dramskih elemenata. Treba razlikovati igre koje su u davni bili sastavni dio obreda ili običaja u izvjesne dane ili u izvjesno godišnje doba; zatim igre koje su sastavni dio običaja o obiteljskim svečanostima, pa igre za zabavu i izživljavanje u dramskom smislu“ (Anon., 2010).

Shodno prethodno rečenom, možemo zaključiti da su igre dio emotivne povezanosti sa našom kulturnom baštinom. Da bi se kulturna baština prenijela na gledaoce, i muziku i igru (koje predstavljaju naše nasljeđe) je potrebno doživljavati kao korijen našeg identiteta.

Kako Polovina (n.d.) navodi, bez obzira na regiju bosanskohercegovačkog društva, sve igre imaju određene karakteristike koje su im zajedničke. Te karakteristike jesu da su igre bile sastavni dio porodičnih svečanosti, narodnih običaja i radnih uspjeha.

„Sistemska zanimanje za istraživanje, klasifikaciju i prezentaciju bosanske narodne nošnje započinje osnivanjem etnološkog odjeljenja Zemaljskog muzeja 1888. godine“(Zbornik radova, 2012).

Što se tiče različitosti između regija, ona se očitava u stilovima plesa i nošnji karakterističnih za ta područja. Osnovna razlika među nošnjama je bila zasnovana na klasifikaciji seoskog i gradskog tipa iste, dok se diferencijacija unutar istih sredina vršila na religijskom osnovu. Za vrijeme vladavine osmanskog carstva narodne nošnje su se najviše razlikovale u socijalno-ekonomskoj sferi. To znači da je kvalitet materijala i izgled nošnje zavisio od socijalno-ekonomskog položaja.

„Posmatrajući sve narodne nošnje na teritoriji Bosne i Hercegovine može se prije svega uočiti razlika u načinu odjevanja između gradskog i seoskog stanovništva koja je prvenstveno nastajala zbog različite ekonomske moći tih socijalnih grupa. Nošnja u gradovima je bila ujednačena na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine, a pojedine varijantne između nacionalnih grupa, u okviru gradskih nošnji, nisu bitnije uticale na njen osnovni stil“ (Čulić, 1963: 8).

Seoske nošnje su, za razliku od gradskih, imale mnogo jaču diferencijaciju i ona je zavisila od geografskog područja, te je na taj način došlo do podjele bosanskohercegovačkog područja na tri cjeline:

1. Dinarska
2. Srednjobosanska
3. Posavska

„Dinarske nošnje:

- *Ženska košulja*
- *Muška košulja*
- *Ženski zubun mali*
- *Ženski zubun veliki*
- *Muški gunj veliki*
- *Ženska zimska haljina*
 - *Muške gaće*

Srednjobosanske nošnje:

- *Ženska košulja*
- *Ženska košulja 2*
- *Muška košulja*
- *Ženski zubun*
- *Muške gaće*
- *Ženske gaće*

Posavske nošnje:

- *Ženska košulja*
- *Ženski zubun*
- *Muški i ženski zimski gunj*
 - *Ženska černa*
 - *Muške gaće*
- *Muška košulja“ (Čulić, 1963: 14)*

Dinarsko geografsko područje je imalo najrazličitiju nošnju od mjesta do mjesta, a razlike potiču zbog velikog geografskog prostora koji obuhvata i etničke pripadnosti. Te razlike su se očitavale u određenim detaljima na odjevnim predmetima, npr. košulje pripadnika hrvatske i srpske etničke skupine su imale vezove različit boja dok Muslimanske košulje nisu imale vezove uopšte. Još jedna razlika jeste u dugim gaćama koje su kod hrvatske i bošnjačke grupe, u sklopu ženske nošnje, bile obavezne. Pripadnice srpske grupe su duge gaće nosile samo u određenim okolnostima kao što su vjenčanja, smrt i slično. Jedine diferencijacije muške nošnje se ogledavala u bojama određenih odjevnih predmeta. „Kožuni, od ovčje kože sa runom, bez rukava, su u upotrebi samo kod srpskog stanovništva zapadne Bosne. (Čulić, 1963: 9).

Osnovne karakteristike srednjobosanske nošnje se ogledaju u nošenju košulja, haljina bez rukava, nošenje prsluka i fesova (i kod djevojaka i kod muškaraca). Razlike po etničkoj pripadnosti su bile izražene u muškoj nošnji, tačnije u boji fesova i šalova obmotanih oko njih. Također su se isticali i pripadnici višeg staleža, te se materijal, od kojeg je nošnja rađena, dosta razlikovao. „Kožni pojas, bensilah, karakterističan je za sve srednjobosanske nošnje i nalazi se kod svih etničkih grupa“(Čulić, 1963: 11).

Posavske nošnje su se najviše razlikovale u ženskom odjevnom predmetu, odnosno košuljama. Srpske i hrvatske košulje su bile različite od nošnji kod muslimanskih žena. Muslimanske žene su imale košulje slične onim koje su se koristile u srednjobosanskom području. Košulje kod srpskih i hrvatskih žena su bile drugačijeg kroja od onih koje su nosile muslimanke i imale su na sebi vezove različitih oblika i boja. Za razliku od običaja u dinarskom području, gaće kao dio nošnje je bio obavezan odjevni predmet samo kod muslimanskih žena.

Gradska nošnja je, za razliku od seoske, bila mnogo sofisticiranija i elegantnija. Razlog tome jeste utjecaj orijentalne kulture u izboru materijala i krojeva. U odnosu na seosku, gradska nošnja je bila jače izdiferencirana socijalno-ekonomskim statusom, a manje etničkom pripadnošću.

„Begovska nošnja je bila od svijetlo crvene, zelene ili plave čohe, ukrašena vezom od srme, dok su trgovci i zanatlije nosili odijelo od tamne čohe sa vezom od crnog gajtana. Pojasi su kod pravoslavnog stanovništva bili crveni, kod katoličkog ljubičasti a kod muslimanskog šareni svileni „trabolose“, ili „mukadem“ pasovi“ (Čulić, 1963: 12).

Izuzev socijalno-ekonomske razlike, u gradskoj sredini, kod žena je prisutna razlika u nošnji između djevojaka i udatih žena. Dok su žene sefardskih Židova, muslimanske žene i odrasle djevojke nosile standardnu, orijentalno inspirisanu nošnju, krajem 19. stoljeća dolazi do utjecaja austro-ugarske kulture kod kršćanki. Polovina (n.d.) ističe da je obavezan dio muslimanskih gradskih ženskih nošnji, za izlazak u grad, bila odjeća feredža, a sa krajem 19. stoljeća i zar.

„Na teritoriji Bosne i Hercegovine nailazimo na veliki broj različitih nošnji. Sve ove nošnje formirale su se kroz dugi niz godina i nose u sebi elemente ili pak samo tragove elemenata mnogih kulturnih utjecaja, koji su uticali na razvoj, ne samo nošnji, nego i općenito na historijska i društvena zbivanja“ (Anon., n.d.).

Kada smo govorili o materijalnoj kulturnoj baštini, spominjali smo da postoje određeni slučajevi preklapanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine kao neodvojive cjeline. Narodna nošnja, u sklopu narodnih igara, predstavlja posebnu vezi materijalne kulturne baštine sa nematerijalnom. Govoreći da je to predstavlja posebnu vezu naglašavamo činjenicu da, u promovisanju bosanskohercegovačke kulturne baštine kroz ples (kao nematerijalna baština), nošnja predstavlja neizostavan element. Promovisanje kroz ples ne može biti potpuno bez učešća nošnje koja donosi posebnu čar i stvara vjerodostojnu sliku naših običaja i tradicije.

S tim da smo već pomenuli promovisanje bosanskohercegovačke kulturne baštine kroz ples, potrebno je istaći i načine na koji se odvija.

Da bi sačuvali našu nematerijalnu kulturnu baštinu, dolazi do formiranja kulturno-umjetničkih društava (u daljem tekstu KUD) koji se isključivo bave folkloristikom i etnomuzikologijom. Kroz KUD-ove se gaji i čuva od zaborava ostavština naših predaka. Svi KUD-ovi, pored očuvanja kulturne baštine, za primarni cilj imaju da očuvaju i prikažu način života naših predaka na najvjerodostojniji način kroz muziku i ples.

„Predstavnici CIOFF-a informisali su o svom radu ističući da je Asocijacija u direktnoj vezi sa UNESCO-m, da se u saradnji sa kulturno-umjetničkim društvima iz čitave BiH bavi zaštitom i promocijom kulture i naslijeđa, posebno nematerijalne baštine, te da se pod njihovim okriljem održava šest međunarodnih festivala folkloru godišnje, od čega festival derventskog Kulturno-umjetničkog društva mladih “Bosiljak” – “Bosiljkovanje” ispunjava najviše CIOFF standarde u ovoj oblasti“ (MCP¹⁷, 2020).

Najčešći i najefikasniji oblik promovisanja bosanskohercegovačke kulturne baštine, kroz KUD-ove, jeste u vidu raznih smotri folkloru i seminara. Međutim, mnogobrojne manifestacije kulturnog karaktera u svom programu prave mjesto za promociju kulturne baštine, odnosno, nerijetko imamo slučaj da su voditelji takvih programa odjeveni u neku od bogatih nošnji koje bosanskohercegovačko društvo baštini.

Potrebno je osvrnuti se i na pojam etnomuzikologije. Etnomuzikologija, kako Haviland (2004: 392) navodi, je: „Započeta u 19. stoljeću sakupljanjem narodnih pjesama. Proučavanjem muzike u specifičnim kulturnim sredinama preraslo je u specijalizirano područje pod nazivom etnomuzikologija“.

¹⁷MCP – skraćenica od: Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine. Puni naziv na engleskom jeziku: Ministry of Civil Affairs of Bosnia and Herzegovina.

Promocija kulturne baštine kroz ples se u skoro svim slučajevima odvija kroz folklorna društva. Kulturno-umjetnička društva pokušavaju razviti svijest djeci o tradiciji i bogatoj baštini koju posjedujemo još od najranijeg doba. Već u osnovnim školama možemo pronaći folklornu sekciju kao vannastavnu aktivnost za učenike od najmlađih do najstarijih generacija. Početak povezivanja sa bogatom kulturnom baštinom se pokušava započeti još od „malih nogu“ i najmlađi članovi društva se pokušavaju uputiti na njene vrijednosti i važnost očuvanja iste.

Folkloristika kao naučna disciplina koja se bavi proučavanjem folkloru, a zastupljena u KUD-ovima, nema za ulogu samo puko prenošenje igara već ima i edukativnu ulogu kojom pokušava prenijeti neke od historijskih momenata. Svaka koreografija ima svoju priču koju je neizostavno znati da bi se sačuvala i vjerodostojnost događaja koji se prenosi. Ovdje možemo pomenuti ponovno da igrači se uče i elementima glume, ukoliko žele uspješno prezentovati historijat onoga što ta koreografija nosi sa sobom.

„Kasnije proučavanje folkloru, folkloristika, postalo je disciplina srodna antropologiji, ali prilično samostalna. Bavi se usporedbama tema, motiva, žanrova i struktura s literarnog i etnološkog stajališta“ (Haviland, 2004: 383).

Potrebno je shvatiti da biti član jendog KUD-a ne znači samo odlaziti na probe i učiti korake. Biti član jednog takvog društva znači nositi odgovornost za očuvanje tradicije i biti dio nje. Potrebno je biti svjestan koju čar ona nosi i u potpunosti sačuvati njenu izvornost. Zato je mnogo bitno održavati što veći broj manifestacija ovog karaktera jer, ako nećemo promovisati naše naslijeđe u izvornom obliku, rizikujemo od gubitka istog.

Sva bosanskohercegovačka kulturno-umjetnička društva kroz svoj rad izučavaju i prezentuju običaje i tradicije kompletne Bosne i Hercegovine, bez obzira na mjesto gdje se nalazilo. Vrijednost jednog KUD-a se mjeri po broju koreografija koje posjeduje i koje je mogu mogu prezentovati širim masama. Pažnja se također pridaje i napjevima koji često idu uz igru i za koje je neophodno imati etnomuzikologa kao predavača. Osim napjeva koji idu uz igre, nerijetko se dešava da KUD-ovi posjeduju vokalne grupe koje također vode etnomuzikolozi i imaju zadatak da prezentuju ono što nema plesnu pratnju. Za ovaj tip prezentovanja postoje posebne manifestacije – smotre tradicionalne muzike kojih je, uistinu, mnogo manje nego onih koje prezentuju koreografije.

Potrebno je naglasiti da se promocija kulturne baštine kroz ples ne odvija samo na prostorima Bosne i Hercegovine. Svako kulturno-umjetničko društvo organizuje odlaske na turneje u strane države gdje predstavljaju Bosnu i Hercegovinu, njenu tradiciju, kulturu, bogatstvo kulturne baštine i slično. Ono što je bitno za istaći je da to nije samo putovanje, nastupanje i povratak. Na takvim putovanjima članovi društva stiču priliku da upoznaju mnoge druge narode i njihove tradicije, običaje i ono što baštine.

Drugi oblik promocije i očuvanja bosanskohercegovačke kulturne baštine kroz ples jesu mnogobrojni seminari na kojima se učesnici edukuju od strane stručnih lica o svim elementima izvornih plesova, nošnji i napjeva. Kao jedan od poznatijih seminara ovog tipa je upravo UTIKUS¹⁸ „BAŠLIJA“. UTIKUS „BAŠLIJA“ bosanskohercegovačku tradiciju i običaje pokušava sačuvati od zaborava. Seminar je internacionalnog i otvorenog karaktera, teuglavnom ih pohađaju već licencirani koreografi koji žele proširiti svoja znanja, kao i oni koji tek trebaju postati koreografi. Seminari se održavaju u Bosni i Hercegovini i u mnogobrojnim zemljama širom Europe, a sve sa ciljem promocije i očuvanja naše tradicije.

„ U periodu 25. – 26. februara 2017. godine, održan je seminar za igrače tradicionalnih igara, stručne i umjetničke rukovodioce folklornih ansambala u KUD-a „RITAM SRCA“. Različitost tema i eminentnih predavača iz ove oblasti, doprinijelo je tome, da ovaj seminar okupi 95 učesnika iz 37 kulturno-umjetničkih društava iz cijele Bosne i Hercegovine, ali i učesnike iz Crne Gore, Njemačke i Slovenije. UTIKUS “BAŠLIJA” (Udruženje za očuvanje tradicije i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva) bilo je organizator ovog veoma značajnog projekta, koji je imao za cilj edukovati, nadograditi i osposobiti nove generacije mladih, ali svakako i onih dugogodišnjih koreografa- istinskih zaljubljenika u folklor i tradiciju“ (Anon., 2017)

¹⁸UTIKUS – skraćenica od: Udruženje za očuvanje tradicije i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva.

7. TRADICIONALNA MUZIKA I NJEN DOPRINOS BOSANSKOHERCEGOVAČKOJ KULTURNOJ BAŠTINI

Kada pomislimo na bosanskohercegovačku tradicionalnu muziku, ono što na mah pomislimo jeste sevdah, ali prije nego pređemo na sevdah moramo se dotaći i izvorne tradicionalne bosanskohercegovačke muzike.

„S druge strane, drugi žanrovi – u prvom redu, žanrovi seoske tradicijske muzike – mnogima i dan-danas ostaju nepoznati, osim ukoliko nije u pitanju profesionalni interes za ovakav vid muzičkog izričaja. Naše najveće muzičko blago, pored sevdalinke, su upravo oblici tradicijske muzike našeg sela, ponajprije ganga i bećarac“ (Al Jezeera, 2016).

Izvorna muzika je nastala kao produkt načina života u seoskim područjima. Ovaj oblik muzike nije toliko poznat niti toliko interesantan širim masama zbog svog specifičnog zvuka i jedino mjesto gdje se još čuva od zaborava i prezentuje širim masama su kulturno-umjetnička društva.

„Porijeklo riječi Sevdah je arapska riječ 'Sawda' labavo preveden kao "crna žuč", materiju povezanu sa osjećajem melanholije koja se koristila u arapskoj i turskoj kulturi. Sevdah je pojam koji označava dio bosanske baštine, ne samo u muzici, nego u narodnoj nošnji, unutrašnjim kućnim motivima, emocijama bosanskih ljudi, bosanska atmosfera i bosanske tradicije, kojih ima mnogo“ (Anon., n.d.)

Kao što možemo vidjeti, sevdalinka predstavlja ogledalo duše i osjećaja odnosno, sevdalinka predstavlja emocije. Također možemo zaključiti da je sevdalinka nastala u gradskim sredinama pa je možemo zvati i gradskom pjesmom. Nastala je za vrijeme vladavine osmanskog carstva na prostorima današnje Bosne i Hercegovine, te je islam kao religija imao jak utjecaj. Kada se zapitamo kako je to tačno islam mogao utjecati na sevdah, moramo se osvrnuti na kulturu življenja koju su za sobom donijele osmanlije.

„Sevdalinka je zapravo duševna tvorevina koja nosi sve odlike vremena u kojem je stvarana, koja nosi najistančanija osjećanja bosansko-hercegovačkih muslimana, pa je zato i njihova najbolja ilustracija kroz koju možemo da ih posmatramo“ (Humo, 1936).

Poznato je da je, po islamu, prostor u kojem su boravili muškarci i žene bio odvojen. Za razliku od muškaraca, žene nisu imale veliku slobodu kretanje i njihov život se u glavnom odvijao u kućama i avlijama. Shodno tome, direktne susrete sa muškarcima, a koji nisu dio

porodice, mogle su imati samo kroz gledanje i slušanje. Mušakarac, da bi osvojio naklonost neke djevojke, jedino što je mogao jeste ašikovanje pod pendžerima ili na avlijskim kapijama.

Da bi dočarali ljubav koju osjećaju prema djevojkama, svoje emocije su pretakali u pjesmu, a sa druge strane, na isti način dobijali odgovore od djevojaka. Već sa ovim informacijama dolazimo do zaključka da je sevdalinka u osnovi ljubavna pjesma koja je puna čežnje, sjete, žala, nadanja i razočarenja, te postepeno postaje instrument za prezentovanje milih i nemilih događaja. Na taj način postaje sastavni dio kulture bosanskohercegovačkog društva.

„Sevdalinke su u brojnim primjerima zapamtile određene ličnosti, najčešće djevojke i mladiće, čuvene zbog svoje ljepote i junaštva. U njima se može naći sve ono što karakteriše takozvanu narodnu dušu: jezik, pozicije i status članova porodice, lokalna obilježja, kulturu ishrane, odijevanja, drugim riječima šta su ljudi naše prošlosti osjećali, kako su iskazivali te osjećaje, o čemu su maštali i kako us gledali na svijet oko sebe“ (Huseinović, n.d.).

S obzirom da je sevdalinka nastala u vremenu kada je usmena predaja bila učestali način prenošenja informacija, možemo istaći da je sevdalinka, kako Huseinović (n.d.) navodi, u suštini usmena umjetnost.

Da sevdalinka ne predstavlja samo ljubavnu pjesmu svjedoči tekst Durića (2018) koji govori: „U užem smislu, sevdalinka je tradicija narodne poezije u glazbi i književnosti s ljubavlju kao fokusom. Kulturni ambijent i lokalni opis, subjektivno i objektivno uzdižu sevdalinku daleko iznad emocija ljubavi i čine ju slavljem urbanog, materijalnog i duhovnog života modernog bosanskohercegovačkog naroda“.

Prethodno je naveden citat i čuvenog Hamze Hume koji navodi da je sevdalinka pjesma bosanskohercegovačkih muslimana iz gradskih sredina, vremenom je počela da se širi i na nemuslimanski živalj. Tako je iz muslimanske bosanskohercegovačke pjesme prešla u bosanskohercegovačku tradicionalnu pjesmu.

Vanja Muhović navodi: *„Sevdalinka nije tradicionalno samo bošnjačka pjesma. Ona je srpska, hrvatska i jevrejska. To je naprosto pjesma koja se pjevala u gradu, tako da je sevdalinka pjesma gradske urbane sredine, a ne nekog naroda ili vjerske skupine“* (Al Jazeera, 2014).

Već nam je poznata informacija o nastanku sevdalinke što nas navodi na zaključak da su se one u ondašnje vrijeme, u prvobitnom obliku, izvodile bez pratnje muzike. Povremeno se javljao slučaj da su samo muškarci sevdalinke izvodili uz saz, dok kod žena to nije bio slučaj. S tim da je sevdalinka kao lirska poezija opstajala godinama i prenosila se sa koljena na

koljeno, prolazila je i kroz vremena modernizacije te se sevdalinka postepeno počela izvoditi uz pratnju i drugih muzičkih instrumenata. Bitno je navesti da se originalna melodijska linija nije znatno mijenjala iako su se netipični instrumenti, za vrijeme njenog nastanka, počeli koristiti u njenim izvedbama. Kako se društvo, kultura i kulturna baština modifikuju, kako smo već pominjali ranije da se dodaju novi segmenti, tako se modifikovala i sevdalinka u skladu sa vremenom u kome je opstajala.

Kroz historiju, sevdalinka je doživjela mnogo uspona i padova na polju popularnosti. U dobu kada je nastala, kao i dugi niz godina nakon toga, sevdalinka je bila u procvatu. Tako je bilo sve do dolaska novih žanrova muzike koji su postali popularni među omladinom. S obzirom da je sevdalinka gajena od ljudi koji su nakon Drugog svjetskog rata gajili muziku svoje mladosti, ona je polahko postaja muzika starijih generacija. Samim ovim činom, dolazi do depopularizacije sevdalinke a drugi žanrovi poput popa, rocka i narodne muzike doživljavaju procvat. Sevdalinka je u tom periodu bila nepravedno zapostavljena i prijetila joj je opasnost zaborava, što dovodi do zaključka da se nije posmatrala niti njegovala kao kulturna baština među širim masama. Samo određenom broju interpretatora te muzike možemo biti zahvalni na njenom opstanku.

Nakon Drugog svjetskog rata nemali broj vrhunskih interpretatorapoput Safeta Isovića, Zaima Imamovića, Himze Polovine, Zore Dubljević, Nade Mamule i mnogih drugih, putem radio i TV stanica oživljavaju sevdah i sevdalinku te ih čine izrazito popularnom. Tako biva sve do osamdesetih godina 20. stoljeća kada novi žanrovi sve više potiskuju sevdah, te ona postaje omiljena samo kod starije i djelomično srednjodobne populacije.

Zahvaljujući jednoj velikoj grupi interpretatora poput Mehe Puzića, Hanke Paldum, Zehre Deović, Muhameda Mujkanovića i drugih, sevdalinka opstaje i ne pada u totalni zaborav. Tako biva sve do projekta Safeta Isovića koji je sa Omerom Pobrićem ponovo vratio sevdalinku u život i skrenuo pažnju na sevdah i mlađim populacijama sa nešto drugačijim načinom izvedbe. Zahvaljujući tom projektu, pažnja mladih interpretatora i muzičara je ponovno okrenuta ka sevdalinci.

Njihovim vraćanjem sevdalinke u punom sjaju na muzičku scenu, pojavljuje se opet jedna mlađa grupa odličnih interpretatora kao što su Vesna Hadžić, Hasiba Agić, Nusreta Kobić, Refija Muslić, Zlata Praskač, Ferid Avdić, Andrija Števančić i drugi. Oni nastavljaju održavati sevdalinku na sceni ali još uvijek među starijom publikom. S vremenom, među starijim ljubiteljima sevdalinke počinju da se kreću i pripadnici mlađih populacija, Njih su dodatno

inspirisali Božo Vrećo, Mostar Sevdah Reunion, Divanhana, Amira Medunjanin koji su na muzičku scenu donijeli novi oblik sevdaha koji je nešto drugačijeg i neobičnijeg aranžmana sa apsolutnom čistom i originalnom melodijskom linijom. Na taj način, iz dana u dan, omladina postaje sve više zainteresovana za sevdah. Čak i na jazz festivalima se počinje sve češće pojavljivati sevdalinka prerađena u jazz aranžmanu, kao što je slučaj sa jazz sastavom „Sarajevo jazz Guerilla“.

Sa druge strane, koliko god je pozitivno odjevanje sevdalinke u moderno ruho, isto toliko je to i „mač sa dvije oštrice“. Prilikom obrade sevdalinke kao tradicionalne pjesme može doći i do skrnavljenja njene melodijske linije što je nedopustivo jer prijeti opasnost od gubljenja njene temeljne vrijednosti kojoj doprinosi njena originalnost.

Jedini institut koji baštini sevdah i sevdalinku jeste Institut sevdaha Fondacija Omera Pobrića. Osnovni zadatak ovog instituta je bio prikupljanje notnih zapisa sevdalinke i njeno promovisanje putem mnogobrojnih manifestacija, festivala, koncertnih aktivnosti i slično.

„Fondacija čuva i sakuplja notne zapise svih dosad poznatih sevdalinki, nosače zvukova na kojima su objavljivani te sve vidove filmskog materijala i video-zapisa sevdalinki. Fondacija također sakuplja i klasificira sva književna, sociološka, kulturološka, etnološka i druga izdanja u kojima se na bilo koji način tretiraju sevdah i sevdalinka. Bavi se i čuvanjem i prikupljanjem muzičkih instrumenata na kojima se izvode sevdalinke. U sklopu „Festivala Bašćaršijske noći“ 2004. godine „Prvi festival sevdalinke“ je organizovan od strane Instituta“ (Hadžić, 2019).

8. ODNOS BOSANSKOHERCEGOVAČKOG DRUŠTVA PREMA MUZICI I PLESU KAO ETNOLOŠKOJ BAŠTINI

Da bi shvatili na koji način bosanskohercegovačko društvo gleda na muziku i ples kao bitan segment etnološke baštine, najadekvatniji prikaz je provedena anketa. U želji da slika bude što realnija, anketa je provedena među svim dobnim populacijama. Reprezentativni uzorak ispitanika je obuhvatao i najmlađe pripadnike bosanskohercegovačkog društva jer cilj istraživanja jeste da shvatimo koliko su popularni tradicionalna muzika i ples trenutno te koliko su prije bili popularni. Ovim istraživanjem smo željeli saznati kakva budućnost slijedi tradicionalnoj muzici i plesu, te da li stanovnici Bosne i Hercegovine smatraju da im prijete padanje u zaborav.

Anketa je zasnovana na deset pitanja od kojih se njih devet odnosilo konkretno na tradicionalnu muziku i ples. Ukupan broj ispitanika iznosio je 273 od kojih je do 25 godina bilo 90, od 26 do 50 godina je bilo 129 ispitanika, te su bila 54 ispitanika u dobu od 51 i više godina.

Od 273 ispitanika 181 ispitanik, na pitanje da li često posjećuju smotre kulturno-umjetničkih društava, odgovorilo je da to ne čini. Samo 93 ispitanika su odgovorili potvrdno. Sa ovim možemo vidjeti da 34% ispitanika pridaje važnost radu kulturno-umjetničkih društava podržavajući ih odlaskom na njihove smotre, koje su ujedno u služni očuvanja i promocije bosanskohercegovačke etnološke baštine. Statistički, 66% ispitanika se izjasnilo da ne prate rad kulturno-umjetničkih društava što nas već dovodi u situaciju da se zapitamo prijete li opasnost njihovom nestanku.

Naredno pitanje se odnosilo na to da li smatraju da se smotre kulturno-umjetničkih društava organizuju dovoljno često da bi se njihov rad sačuvao od zaborava i da bi se sačuvao kao bitno kulturno nasljeđe našeg društva. Na to pitanje, 241 ispitanik je odgovorio da smatraju da se one ne organizuju dovoljno često a tek 32 ispitanika smatraju suprotno. Statistički, 88% ispitanika je potvrdilo da se smotre kulturno-umjetničkih društava ne organizuju dovoljno često, te 12% ispitanika smatra da se organizuju. Polazeći od rezultata prethodnog pitanja i eventualne opasnosti nestanka kulturno-umjetničkih društava, nakon rezultata ovog pitanja, možemo zaključiti samo da su strahovi opravdani.

Činjenično stanje je da je tradicionalni ples suštinski manje zastupljen u odnosu na sevdalinku kao dio bosanskohercegovačke etnološke baštine, što potvrđuju naredni statistički podaci.

Na pitanje da li slušaju sevdah i sevdalinku, 195 ispitanika je odgovorilo potvrdno, dok se 78 ispitanika izjasnilo da ne slušaju niti sevdah niti sevdalinku. Statistički, 72% ispitanika sluša sevdah i sevdalinku a tek 28% ispitanika ne. Već nakon ovog pitanja možemo uvidjeti da su sevdah i sevdalinka bliži bosanskohercegovačkom društvu u odnosu na tradicionalni ples i kulturno-umjetnička društva kroz koja se on promoviraju.

Naredno pitanje se odnosilo na promovisanje sevdaha i folklor, kao tradicionalne muzike i plesa, kako u Bosni i Hercegovini, tako i širom svijeta. Od već pomenutih 273 ispitanika, njih 233 smatra da to nije slučaj i da se ne promoviraju dovoljno, dok njih 40 smatra suprotno. Procentualno, 86% ispitanika se slaže da se sevdah i folklor ne promoviraju dovoljno, dok 14% ispitanika smatra da se ipak promoviraju.

Služeći se Likertovom skalom, ispitanicima je postavljeno pitanje koliko se slažu da su se sevdah i tradicionalni bosanskohercegovački ples više promovisali i njegovali u prošlosti. Skala je postavljena u rasponu od 1 do 5 gdje je 1 označavalo „u potpunosti se ne slažem“, te 5 „u potpunosti se slažem“. Rezultati su pokazali da se 167 ispitanika, odnosno 61%, u potpunosti slaže da su se i sevdah i tradicionalni bosanskohercegovački ples više promovisali u prošlosti. Broj ispitanika koji je odgovorio da se u potpunosti ne slažu sa tezom iznosi 8, odnosno svega 3%. Podjednak broj ispitanika je rekao i da se ne slaže sa tezom (8 – 3%) dok je 39 ispitanika, odnosno 14%, neutralnog stava. Njih 19% (51 ispitanik) se izjasnilo da se slažu sa postavljenom tezom.

Već pomenuta skala se koristila i u pitanju koje se odnosilo na individualni stav prema modernom načinu izvođenja sevdaha i njegov utjecaj na očuvanje istog. Shodno tome, 83 ispitanika (31%) su imali indiferentan stav, dok je njih 80 (29%) imalo pozitivan stav i u potpunosti su se složili sa tvrdnjom. 23% ispitanika, odnosno njih 63, izjasnilo se da se slažu sa tvrdnjom, dok se njih 25 (9%) nije složilo sa istom. Na koncu, 22 ispitanika (8%) se u potpunosti nije složilo.

Ispitanicima je postavljeno i pitanje da li smatraju da je omladina bosanskohercegovačkog društva dovoljno osviještena da shvati ulogu sevdaha i tradicionalnog bosanskohercegovačkog plesa u očuvanju etnološkog identiteta. Od 273 ispitanika, 246 (90%)

ispitanika smatra da omladina nije dovoljno osvještana, a tek njih 27 (10%) smatra suprotno. Ovaj podatak se može smatrati alarmantnim, s obzirom da na mladima svijet ostaje. Nameće se pitanje kakva budućnost čeka etnološku baštinu bosanskohercegovačkog društva.

Pitanje koje otkriva viđenje opstanka sevdaha i tradicionalnog bosanskohercegovačkog plesa pokazuje da je isti upitan. Naime, 232 ispitanika (85%) smatra da su sevdah i tradicionalni bosanskohercegovački ples na rubu egzistencije dok njih 14%, odnosno 41 ispitanik, smatra da takve opasnosti nema.

Također, na pitanje da li sevdahu i tradicionalnom bosanskohercegovačkom plesu prijete padanje u zaborav, 190 ispitanika (69%) se izjasnilo da prijete. Samo 84 (31%) ispitanika se nisu složila i smatraju da ni sevdahu ni tradicionalnom bosanskohercegovačkom plesu ne prijete opasnost od zaborava.

Osvrćući se na rezultate ankete, možemo zaključiti da bosanskohercegovačko društvo smatra da su i sevdah i tradicionalni ples u nezavidnoj poziciji i da im prijete ozbiljna opasnost i od zaborava i od gubljenja njihovog značaja za kulturnu baštinu. Na žalost omladina, kao oni koji su nosioci i prenosioci nasljeđa, nije u zadovoljavajućoj mjeri zainteresovana za bosanskohercegovačku tradicionalnu muziku i ples. Imajući to u vidu, zajedno sa rezultatima ankete, možemo reći da muzici i plesu, kao bosanskohercegovačkoj etnološkoj baštini, zaista prijete opasnost od zaborava. Kulturno-umjetnička društva kao glavni nosioci odgovornosti za očuvanje i promociju tradicionalnog plesa se nalaze na rubu egzistencije. Taj problem ne nastaje zbog njihove nedovoljne posvećenosti i aktivnosti već zbog neozbiljnog odnosa same države i društva prema istima. Svima nam je jasno da je svaka organizacija pod okriljem države i za njihov opstanak i uspješan rad je potrebno mnogo sredstava, posvećenosti i interesa vlasti. Ovo nas navodi na zaključak da problem nije samo i isključivo u nezainteresovanosti omladine već da je možda čak i veći problem u tome što država ne poduzima ono što je potrebno da bi se njena etnološka baština očuvala i zaštitila. Osim nedovoljne potpore države kulturno-umjetničkim društvima u njihovom radu, jasno je vidljiv nemar i prema sevdahu i sevdalinci što znači da su i muzika i ples bosanskohercegovačkog društva u potpunosti zapostavljeni.

9. ZAKLJUČAK

Obradom teme: „Promovisanje bosanskohercegovačke etnološke baštine kroz muziku i ples“ došli smo do zaključka da su i muzika i ples, u vremenu u kojem živimo, u najnezavidnijoj poziciji, te rezultati provedenog istraživanja to jasno potvrđuju. Kroz historijski tok ples, kao dio etnološke baštine, nikada nije dosegao popularnost kao što je to slučaj sa sevdahom i sevdalinkom. Tako možemo reći da se uz velike napore entuzijasta ples uspio očuvati do danas ali u mnogo težim uvjetima i slabijoj zastupljenosti. Bosanskohercegovačko društvo je od davnina veću pažnju posvećivalo pjesmi. Ples je pretežnobio zastupljen u ruralnim sredinama, te se zbog načina života i nemogućnosti šire promocije u ondašnjim vremenima, slabo prenosio na šire mase. Njegovo promovisanje u ondašnjim vremenima se većinski odvijalo kroz određene običaje i prigode. S obzirom da je ples bio netaknuto blago dugi niz godina, sve dok se nisu pojavili pojedini etnomuzikolozi i njegovatelji folkloristike, ples je ostajao zarobljen u sredinama u kojima je i nastajao. Ples kao takav predstavlja usmenu tradiciju i time se nameće pitanje da li je i koliko toga bespovratno nestalo do onog trenutka kada se on počeo ozbiljnije istraživati i bilježiti. Na ovakav položaj plesa neminovno je utjecala i geografsko-demografska slika ondašnjeg bosanskohercegovačkog stanovništva. Broj stanovnika u ruralnim sredinama se rapidno smanjivao nastankom urbanih sredina te se samim time smanjivao broj onih na koje se ples mogao i prenijeti. Bitno je istaći da su, bez obzira na nepovoljnu situaciju, njegovatelji etnologije i folkloristike dali veliki doprinos u popularizaciji folkloristike i njenom očuvanju. Na taj način dolazi do nastanka prvih kulturno-umjetničkih društava u urbanim sredinama koja gaje plesove i napjeve bosanskohercegovačkognaroda bez obzira na mjesto gdje su nastajali. Time kulturno-umjetnička društva približavaju i urbanom stanovništvu bogatstvo plesa, nošnji i napjeva koje i samo treba baštini. Promovisanje tradicionalnog bosanskohercegovačkog plesa se odvijao i dan danas se odvija kroz smotre kulturno-umjetničkih društva kojih je jako malo.

Za razliku od plesa, sevdalinka kao urbana pjesma je bila mnogo zastupljenija među bosanskohercegovačkim stanovništvom. Iako je spadala pod usmenu tradiciju, zbog veće naseljenosti, učestalijih druženja i lakše komunikacije usljed bolje infrastrukture, uslijed pogodnijih geografsko-demografskih uslova, prenošenje pjesme je bilo lakše. Mada su i ti načini prenošenja pjesme bili otežani sve do modernizacije društva. Sa pojavom radio stanica sevdah i sevdalinka doživljavaju procvat po pitanju njihove promocije i njihovog očuvanja.

Svrha radio stanica nije bila isključivo promotivna, mnogobrojni stručnjaci za muziku vršili su strogu kontrolu onoga što će ići u eter kao i onih koji mogu interpretirati sevdalinku. Od nastanka radio stanica pa sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća, postojala je kontrola sadržaja programa koji se emitovao. Da se zaključiti da je sevdalinka, od svog postanka pa do danas, bila u mnogo povoljnijem položaju u odnosu na ples.

Kroz historiju smo vidjeli da se položaj plesa u bosanskohercegovačkom društvu nije mnogo promijenio ni u savremenom dobu, za razliku od sevdalinke. Stereotip da se više vrjednuju sevdah i sevdalinka od plesa dugo se provlačio kroz historijske periode, od nastanka pa do danas. I dalje imamo tendenciju stanovništva da veću pažnju posvećuju pjesmi nego plesu, što dokazuje i anketno istraživanje koje smo proveli. Međutim, ni to nije dovoljno da možemo da kažemo da i sevdalinci ne prijeti opasnost od zaborava koliko i plesu.

Kako je već prethodno pomenuto, institucije bosanskohercegovačkog društva u velikoj mjeri zanemaruju svoju etnološku baštinu i ne čine ništa što bi bilo neophodno za njeno očuvanje. Shodno tome, osvrnut ćemo se na rezultate istraživanja koje je provedeno i koje potvrđuje da tradicionalnoj bosanskohercegovačkoj pjesmi i plesu prijeti opasnost od zaborava i da su na rubu egzistencije. Nažalost, činjenica koja također potvrđuje ovu tezu jeste jedini Institut sevdaha Fondacija Omera Pobrića koji je nakon njegove smrti zapečaćen.

Nepostojanje Instituta kao krovne kuće koja bi mogla kontrolisati sadržaj, kvalitet i vjerodostojnost modernih oblika sevdalinke, dovodimo u pitanje njenu izvornost. Ovo činjenično stanje potvrđujemo rezultatima ankete unutar koje je veliki procenat ispitanika indiferentan prema stavu da će nosioci novih „modernijih“ oblika sevdalinke uspjeti očuvati istu.

S obzirom da su i muzika i ples, kao nematerijalni oblik kulturne baštine bosanskohercegovačkog društva, promovisanjem ova dva segmenta kulturne baštine ujedno se doprinosi i egzistenciji kulturne baštine općenito. Samom činjenicom da muzika i ples pripadaju nematerijalnom nasljeđu, potrebno je mnogo više truda uložiti u njihovu promociju jer su to segmenti bosanskohercegovačke kulturne baštine čije se očuvanje zasniva na vizuelnom i audio predstavljanju.

Na samom početku rada smo govorili o ulozi i značaju kako kulture tako i kulturne baštine za jedno društvo. Samim time dolazimo do zaključka da i posebnost bosanskohercegovačkog društva leži u njegovoj bogatoj kulturnoj baštini koja mu daje autentičnost i identitet. Nadalje,

zaključujemo da se jedinstvenost bosanskohercegovačkog društva zasniva na njegovoj kulturnoj baštini i tradiciji.

Bilo gdje u svijetu na spomen sevdalinke prva asocijacija je Bosna i Hercegovina i sevdah se isključivo veže za nju. Stoga možemo reći da tradicionalna bosanskohercegovačka muzika, u narodu prepoznatljiva pod nazivom sevdalinka, predstavlja pečat bosanskohercegovačkog društva i njegovog identiteta. Tako možemo reći i da je bosanskohercegovačka tradicionalna muzika čuvar kulturne baštine.

Specifičnost bosanskohercegovačkog tradicionalnog plesa leži u oslikavanje običaja i načina življenja njegovog društva u onim područjima u kojima su i nastajali. Također, specifičnost plesa leži u nošnjama koje su neizostavan dio tog plesa da bi on u potpunosti prezentovao kulturno nasljeđe vremena u kome je i nastao. S toga s pravom možemo reći da su oni čuvari kulturnog nasljeđa bosanskohercegovačkog društva te se čuva od zaborava kroz promovisanje širom svijeta u sklopu kulturno-umjetničkih društava.

10.LITERATURA

Knjige:

1. Beljkašić-Hadžidedić, Lj. (1983). *Narodna umjetnost Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Svjetlost
2. Branković, A., Dopuđa, J., Marković, Z. i Rihtman, C. (1950). *Narodne igre Bosne i Hercegovine. Zbirka 1, Sarajevsko polje*. Sarajevo: Savez kulturno-prosvjetnih društava BiH (Gradska štamparija).
3. Council of Europe. (2008). *Integrated management tools in the heritage of South-East Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
4. Čulić, Z. (1963). *Narodne nošnje u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine
5. Dopuđa, J. (1986). *Narodni plesovi – igre u Bosni i Hercegovini*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
6. Haberlandt, M. (1860-1940). *Ethnology*. London: Ballantyne, Hanson.
7. Hadžić, H. (1999). *Tradicionalne bošnjačke igre i njihova veza sa običajima*. Sarajevo: Bosanski kulturni centar.
8. Haralambos, M. (2004). *Sociology – themes and perspectives*. London: Collins
9. Haralambos, M. (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus
10. Haviland, W. A. (2004). *Kulturna antropologija*. 9. izdanje. Zagreb: Naklada Slap
11. Imamović, D. (2016). *Sevdah*. Zenica: Vrijeme.
12. Keane, A. H. (1901). *Ethnology*. London: C. J. CLAY and SONS, Cambridge University press Warehouse.
13. Kilibarda, N. i Petranović, B. (1989). *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Svjetlost
14. Kovačević, B. (2013). *Kultura i kontrakultura*. Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
15. Kujundžić, E. (2020). *Sevdah kao ogledalo života*. Sarajevo: Autor.
16. Kulenović, S. (1995). *Etnologija sjeveroistočne Bosne: rasprave – studije – članci*. Tuzla: Muzej istočne Bosne.
17. Langnes, L. L. (1929). *The study of culture – revised edition*. California: Chandler & Sharp Publishers, Inc.
18. Marasović, T. (2001). *Kulturna baština*. Split: Veleučilište

19. Masleša, V. (1989). *Kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine: 1964 – 1989: (bibliografija povodom 25 godina biblioteke)*. Sarajevo: Veselin Masleša Grafički atelje.
20. N.N. (N.D.). *Socialism and the cultural heritage*. Moscow: Novosti Press Agency Publishing House.
21. Pavlić-Mandić, Ravijojla. (1980). *Klasifikacija narodnih igra Bosne i Hercegovine u odnosu na stilove i ritmove: naučnoistraživački projekat*. Sarajevo: Fakultet za fizičku kulturu.
22. Pavlinović, M. (1865). *Narodne pjesme*. Zadar: Tiskom Demarki-Ružierovim.
23. Pobrić, O. (1996). *Sevdah nadahnut životom – slobodom: bošnjačke pjesme i kola*. Visoko: Omega.
24. Redakcija (1993). *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja drugog svjetskog rata*. Sarajevo: Štab Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine
25. Serdarević, M. (2019). *Priče i legende bošnjačkih porodica iz Hercegovine i Bosne: (Gacko, Trebinje, Sokol kraj Gračanice, Kulen Vakuf, Rogatica, Sarajevo, Visoko)*. Sarajevo: Blicdruk
26. Truhelka, Ć. (1941). *Studije o podrijetlu: etnološka razmatranja iz Bosne i Hercegovine*. Zagreb: Matica hrvatska.
27. Tursunović-Zmaj, K. (2009). *Tanke životne žice sjeveroistočne Bosne: (tambura i saz): otrgnuto zaboravu*. Dubrovnik: Kulturno društvo Bošnjaka "Preporod".
28. Zulić, A. (1995). *Stanje kulturnog blaga Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
29. Žiga, J. i Đozić, A. (2013). *Sociologija*. 4. dopunjeno i izmjenjeno izdanje. Sarajevo/Tuzla: BKC Sarajevo/"OFF-SET" Tuzla

Znanstveni članci:

1. Anon. (n.d.). *Narodne nošnje Bosne i Hercegovine*.
2. Bibanović, Z. E. (2015). *Kulturno i prirodno naslijeđe Sarajeva*. [online]. Dostupno na:
https://mp.ks.gov.ba/sites/mp.ks.gov.ba/files/kulturno_i_prirodno_naslijede_sarajeva.pdf [pristupljeno 28. novembar 2020].

3. Council of Europe (n.d.). *Uloga kulturne baštine u poboljšanju kohezije zajednice: Participativno mapiranje različitih kulturnih zajednica*. [online]. Dostupno na: <https://rm.coe.int/steps-uloga-kulturne-bastine-u-poboljsanju-kohezije-zajednice-particip/1680971cbe> [pristupljeno 30. novembar 2020].
4. Domšić, L. (2018). *Participativna interpretacija baštine i društveni učinci na mlade*. [online]. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10038/1/Domsic%2C%20Lana.pdf> [pristupljeno 28. novembar 2020].
5. Hameršak, M., Pleše, I. i Vukušić, A.M. (2013). *Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. [online]. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/datoteka/660798.Proizvodnja-bastine.pdf> [pristupljeno 30. novembar 2020].
6. Hangi, A. (2009). *Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini. Narodne pjesme iz Bosne*. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.
7. Kušević, D. (2015). *Kulturna baština – poticatelj dječijeg razvoja (likovni aspekt)*. [online]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/151378> [pristupljeno 28. novembar 2020].
8. Lončar, M. i Šuljug-Vučica, Z. (2013. i 2014). *Prednosti kvalitativne metodologije u istraživanju kulturne baštine*. [online]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/149715> [pristupljeno 26. novembar 2020].
9. Murovec, N. i Kavas, D. (n.d.). *Strategija upravljanja kulturnom baštinom korištenjem KK industrije*. Dostupno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/Forget-Heritage/Croatian-D.T3.3.3.-web.pdf> [pristupljeno 28. mart 2021].
10. Maroević, I. (2001). *Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine*. [online]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/141328> [pristupljeno 28. novembar 2020].
11. Naučno-stručni skup “Folklor Bosne i Hercegovine”. (1991). *Folklor Bosne i Hercegovine: zbornik radova Prvog naučno-stručnog skupa “Folklor Bosne i Hercegovine”, Sarajevo, 1. i 2.XI.1991 / [glavni ur. Milivoj Rodić]*. Sarajevo: Udruženje folklorista BiH.
12. Savez udruženja folklorista Jugoslavije (1988). *Rad XXXIV kongresa Saveza Udruženja folklorista Jugoslavije: (diskusije, rasprave, izvještaji)*. Tuzla: Udruženje folklorista Bosne i Hercegovine.
13. Solaković, A. (2020). *Status i funkcionisanje nematerijalne kulturne baštine u digitalnom okruženju*. Završni diplomski rad, Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.

- [online]. Dostupno na: https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/19_20/kob/Alma-Solakovic.pdf [pristupljeno 26. novembar 2020].
14. Šebalj, K. (2019). *Valorizacija nematerijalne kulturne baštine manifestacijama u turizmu*. Diplomski rad, Pula: Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije, Sveučilište Jurja Dobile u Puli. [online]. Dostupno na: <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A4072/datastream/PDF/view> [pristupljeno 30. novembar 2020].
15. Šošić, T. M. (2014). *Pojam kulturne baštine – međunarodno pravni pogled*. Zbornik radova, Vol. 51 No. 4. Split: Pravni fakultet. [online]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129107> [pristupljeno 30. mart 2021].
16. Zbornik radova. (2012). *Odjeća kao simbol identiteta*. Bihać: Tehnički fakultet Univerziteta / Gradska galerija

Stranice sa interneta:

1. Al Jazeera. (2016). *Izvorna muzika čuva kolektivno sjećanje*. [online] Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/amp teme/2016/12/18/izvorna-muzika-cuva-kolektivno-sjecanje> [pristupljeno 21. april 2021].
2. Al Jazeera. (2014). *Sevdalinka, pjesma urbane sredine*. [online] Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/amp teme/2014/8/13/sevdalinka-pjesma-urbane-sredine> [pristupljeno 21. april 2021].
3. Anon. (n.d.). *Narod, nacija i nacionalna država*. [online] s.n.
4. Anon., (2010). *Narodni plesovi i kola Bosne i Hercegovine*. [online]. Dostupno na: <https://drugipogled.wordpress.com/2010/08/13/narodni-plesovi-i-kola-bosne-i-hercegovine/amp/> [pristupljeno 20. april 2021].
5. Anon., (n.d.). *Istorija sevdaha*. [online]. Dostupno na: <http://sevdahsevdalija.blogspot.com/p/istorija-sevdaha.html> [pristupljeno 21. april 2021].
6. Anon., (2017). *UTIKUS "BAŠLIJA" nastavlja edukaciju mladih generacija*. [online]. Dostupno na: <http://www.opcinailidza.ba/news/default/utikus-baslija-nastavlja-edukaciju-mladih-generacija> [pristupljeno 21. april 2021].

7. Anon. (2013). *Sociologija – pojam kulture*. [online]. Dostupno na: <https://studenti.rs/skripte/sociologija/sociologija-pojam-kulture/> [pristupljeno 29. novembar 2020].
8. Anon. (n.d.). *What is heritage?*. [online]. Dostupno na: <https://www.open.edu/openlearn/history-the-arts/history/what-heritage/content-section-2.1> [pristupljeno 14. april 2021].
9. Bosna i Hercegovina, Državna komisija za saradnju sa UNESCO-m (n.d.). *UNESCO zaštićena baština u BiH*. [online]. Dostupno na: <http://unescobih.mcp.gov.ba/spomenici/default.aspx?id=14253> [pristupljeno 19. april 2021].
10. Bosna i Hercegovina, Državna komisija za saradnju sa UNESCO-m (2012). *Preliminarna lista nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine*. [online]. Dostupno na: <http://unescobih.mcp.gov.ba/konkursi/?id=15125> [pristupljeno 19. april 2021].
11. Durić, R. (2018). *Tradicionalna bosanska pjesma Sevdalinka kao estetski, glazbeni i filološki fenomen*. [online]. Dostupno na: <http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-13-no-1-2018-january/the-traditional-bosnian-song-sevdalinka-as-an-aesthetical-musical-and-philological-phenomenon/> [pristupljeno 21. april 2021].
12. Erceg, M., Hrnčić, F., Jakubović, K., Labaš, M. i Medak, Z. (2019). *Sačuvati narod i običaje, znanje i vjeru. Tradicijom se čuvaju vrjednote i baština, vjera i kultura*. Glas Koncila. [online]. 6. septembar. Dostupno na: <https://www.glas-koncila.hr/sacuvati-narod-i-obicaje-znanja-i-vjeru-tradicijom-se-cuvaju-vrjednote-i-bastina-vjera-i-kultura/> [pristupljeno 26. novembar 2020].
13. Federalno ministarstvo kulture i sporta. (2019). *Federacija Bosne i Hercegovine*. [online] Dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/> [pristupljeno 19. april 2021].
14. Hadžić, E. (2019). *Neprocjenjivo bogatstvo Omerovog Instituta sevdaha moglo bi završiti na deponiji*. [online] Dostupno na: <https://reprezent.ba/neprocjenjivo-bogatstvo-omerovog-instituta-sevdaha-moglo-bi-završiti-na-deponiji/> [pristupljeno 21. april 2021].
15. Huseinović, A. (n.d.). *O sevdalinci*. [online] Dostupno na: <https://sevdalinka.info/o-sevdalinci/> [pristupljeno 21. april 2021].

16. Imamović, E. (2016). Miruh Bosne – Povelja Kulina bana i njen značaj. [online] Dostupno na: <http://miruhbosne.com/?p=22923>[pristupljeno 19. april 2021].
17. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (2015). *K1 – Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*. [online] Dostupno na: <http://kons.gov.ba/Publication/Read/k1-konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine>[pristupljeno 9. april 2021].
18. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (n.d.). *Nacionalni spomenici*. [online] Dostupno na: <http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/nacionalnispomenici>[pristupljeno 19. april 2021].
19. Lavić, S. (2017). *Razlikovati pojmove narod i nacija, tako ćemo očuvati identitet BiH i bosanske nacije*. Faktor. [online]. 18. oktobar. Dostupno na: <https://www.faktor.ba/vijest/lavic-razlikovati-pojmove-narod-i-nacija-tako-emo-ocuvati-identitet-bih-i-bosanske-nacije-269216>[pristupljeno 29. novembar 2020].
20. Leitner, S. (n.d.). Šta je kultura. [online]. Dostupno na: <https://ikremagazin.ba/sta-je-kultura/> [pristupljeno 29. novembar 2020].
21. Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine. (2020). *Zamjenik ministra civilnih poslova BiH Siniša Ilić primio predstavnike Asocijacije organizatora festivala folkloru i tradicionalne kulture (CIOFF) za BiH*. [online]. Dostupno na: <http://www.mcp.gov.ba/publication/read/zamjenik-ministra-civilnih-poslova-bih-sinisa-ilic-primio-predstavnike-asocijacije-organizatora-fest?pageId=97&lang=en> [pristupljeno 21. april 2021]
22. Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine. (2009). *Kulturno nasljeđe*. [online]. Dostupno na: http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/kulturno_nasljedje/?id=245 [pristupljeno 24. mart 2021].
23. Murić, I. ((2018). *Kulturno naslijeđe i tradicija*. Preporod – Srebrenik. [online]. 18. decembar. Dostupno na: <http://www.preporod-srebrenik.ba/index.php/vu/243-ilma-muric-kulturno-naslijede-i-tradicija> [pristupljeno 24. novembar 2020].
24. Plavša, D. (2011). *Muzika & postanak muzike*. Riznica Srpska. [online]. Dostupno na: <http://www.riznicasrpska.net/muzika/index.php?topic=635.0> [pristupljeno 01. decembar 2020].

25. Sommer, G. (2017). *Trebamo li tradiciju?*. Nova akropola. [online]. n.d. Dostupno na: <https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/trebamo-li-tradiciju/> [pristupljeno 24. novembar 2020].

Radovi:

1. Polovina, V. (n.d.). *Bosna i Hercegovina*. Sarajevo
2. Humo, H. (1936). *Muslimani Bosne i Hercegovine posmatrani kroz sevdalinku*. Sarajevo

11.BIOGRAFIJA

Nejra Salihović je rođena 17.05.1995. godine u Sarajevu, gdje i završava Osnovnu školu “Fatima Gunić” 2010. godine. Iste godine, afinitet prema medicini iskazuje kroz srednjoškolsko obrazovanje, te isto završava u Srednjoj medicinskoj školi – Jezero, Sarajevo. Godine 2014. stiče SSS i zvanje akušersko – ginekološke sestre. Po završetku srednjoškolskog obrazovanja se odlučuje za nešto drugačiji put i upisuje Fakultet političkih nauka u Sarajevu, odsjek Sociologija. Na istoimenom fakultetu, 2019. godine, stiče zvanje Bachelor Sociologije. Svoj put ka uspješnom obrazovanju nastavlja i upisuje master studij, odsjek Sociologija na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

Naziv odsjeka i/ili katedre: Sociologija
Predmet: Etnologija

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Nejra Salihović
Naslov rada: Promovisanje bosanskohercegovačke etnološke baštine kroz muziku i ples
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 60

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
